

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ БАС ПРОКУРАТУРАСЫНЫҢ
ЖАНЫНДАҒЫ ҚҰҚЫҚ ҚОРҒАУ ОРГАНДАРЫ АКАДЕМИЯСЫ

АСКАРОВ НУРГАЛИ ЕРЖАНУЛЫ

Қазақстандық сервистік полиция жанындағы учаскелік полиция
инспекторларының қызметін ұйымдастыру

7M12301 – «Құқық қорғау қызметі» (бейінді бағыт) білім беру бағдарламасы
бойынша ұлттық қауіпсіздік және әскери іс магистрі дәрежесін
алуға арналған магистрлік жоба

Ғылыми жетекші:

Жоғарғы оқу орнынан кейінгі білім беру
институты Арнайы заң пәндері
кафедрасының аға оқытушысы,
С.А., Августхан
PhD докторы, әділет кеңесшісі

Қосшы қ., 2023 ж.

ТҮЙІНДЕМЕ

Магистрлік жұмыс Қазақстандық сервистік полиция жанындағы учаскелік полиция инспекторларының қызметін ұйымдастыруға арналған. Учаскелік полиция инспекторларының сервистік модель аясында атқарып жатқан жұмыстарының тиімділігіне және осы бағыттағы қолданыстағы заңнаманы реформалау мәселелеріне ерекше назар аударылады.

Магистрлік жұмыстың құрылымы зерттеудің мақсаты мен міндеттерінен және кіріспе, 6 бөліктен тұратын екі тарау, қорытынды, пайдаланылған дереккөздердің тізімінен құралған.

РЕЗЮМЕ

Магистерская работа предназначена для организации деятельности участковых инспекторов полиции при Казахстанской сервисной полиции. Особое внимание будет уделено эффективности работы участковых инспекторов полиции в рамках сервисной модели и вопросам реформирования действующего законодательства в данном направлении.

Структура магистерской работы состоит из цели и задач исследования и введения, двух глав из 6 частей, заключения, списка использованных источников.

SUMMARY

The master's work is devoted to the organization of the activities of district police inspectors under the Kazakhstan service police. Particular attention is paid to the effectiveness of the work carried out by district police inspectors within the framework of the service model and the issues of reforming the current legislation in this direction.

The structure of the master's work consists of the purpose and objectives of the study and the introduction, two chapters in 6 parts, conclusion, A list of sources used.

МАЗМҰНЫ

БЕЛГІЛЕР МЕН ҚЫСҚАРТУЛАР.....	4
КІРІСПЕ.....	5
1. ПОЛИЦИЯНЫҢ СЕРВИСТІК МОДЕЛІНІҢ ҚАЛЫПТАСУЫ МЕН ДАМУЫ.....	10
1.1 Учаскелік полиция инспекторларының пайда болу тарихы мен заманауи аспектілері.....	10
1.2 Учаскелік полиция инспекторлары жұмысының сервистік моделінің түсінігі және мазмұны.....	19
1.3 Сервистік полиция моделін шетел мемлекеттерімен қолданылу тәжірибесі.....	28
2. УЧАСКЕЛІК ПОЛИЦИЯ ИНСПЕКТОРЛАРЫ ЖҰМЫСЫНДАҒЫ СЕРВИСТІК МОДЕЛДІҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ МЕН ТИІМДІЛІГІ.....	37
2.1 Учаскелік полиция инспекторлары қызметіндегі сервистік полиция моделінің ерекшеліктері мен тиімділігі.....	37
2.2 Сервистік полиция моделі аясында учаскелік полиция инспекторларының қызметін одан әрі сервистік тәсілмен жетілдіру перспективалар.....	47
2.3 Қазақстандағы полиция институтына деген халық сенімі: ағымдағы тенденцияларды талдау.....	52
ҚОРЫТЫНДЫ.....	59
ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ДЕРЕККӨЗДЕРДІҢ ТІЗІМІ.....	63
ҚОСЫМША 1. Енгізу актісі.....	72

БЕЛГІЛЕР МЕН ҚЫСҚАРТУЛАР

АҚШ – Америка Құрама Штаттары

АЕК – Айлық есептік көрсеткіш

БҰҰ – Біріккен Ұлттар Ұйымы

БАҚ – Бұқаралық ақпараттар құралы

ҚР ҚК – Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексі

ҚР ҚПК – Қазақстан Республикасы Қылмыстық процестік кодексі

ҚР АК – Қазақстан Республикасының Азаматтық кодексі

ҚХР – Қытай Халық Республикасы

РФ – Ресей Федерациясы

КСРО – Кеңестік Социалистік Республикалар Одағы

ҚР ІІМ – Қазақстан Республикасының Ішкі істер министрлігі

ІАСР – Халықаралық полиция басшылары қауымдастығының

NYPD Patrol Guide – Нью-Йорк қаласы Полиция департаменті

УПИ – Учаскелік полиция инспекторы

КІРІСПЕ

Зерттеудің өзектілігі. Қазақстан Республикасы Конституциясының 1-ші бабына сәйкес, «Еліміздің ең қымбат қазынасы – адам және адамның өмірі, құқықтары мен бостандықтары» [1]. Әрбір құқықтық мемлекетте адам мен қоғамның мүдделерін қорғайтын құзырлы ұйым бар. Қазақстанда бұл функцияның басым көпшілігі полиция органдарына жүктелген.

Қазақстан Республикасы Президентінің 2018 жылғы 15 ақпанындағы № 636 Жарлығымен «Қазақстан Республикасының 2025 жылға дейінгі Ұлттық даму жоспарында полиция жұмысының күштік моделінен қауіпсіз және құқықтық қоғам құру мақсатында құқық қорғау органдарының азаматтармен өзара іс-қимылының сервистік моделіне көшуіне баса назар аударылған» [2].

Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаев «Жаңа жағдайдағы Қазақстан: іс-қимыл кезеңі» атты Жолдауында «құқық қорғау органдары қызмет бабында озық әдістерді пайдаланудың маңыздылығын атап өтті» [3].

Осы орайда, Елімізде «Қазақстандық сервистік полиция» институты пайда болды. Осы институттың негізгі тұлғасы – жергілікті полиция қызметі, соның ішінде учаскелік полиция инспекторы болып табылады.

Өкінішке орай, Қазақстанда көптеген жылдар бойы жергілікті полиция қызметкерлерінің жұмысын тек қана құқық бұзушылықтарды анықтаудың статистикалық деректері негізінде бағалаудың тұрақты тәжірибесі қалыптасты. Жағдайлардың басым көпшілігінде полиция азаматтармен қандай да бір шағымдану арқылы байланысады.

Ал сервистік полицияда жұмысты бағалау – құқық бұзушылықтарды анықтау емес, жолын кесу, көмек көрсетуге және халықпен сенімді қарым-қатынас орнату болып табылады.

Сервистік полиция моделі қауіпсіздік проблемаларын айқындау мен

бірлесіп шешуде қоғаммен тығыз өзара іс-қимыл байланысуы қажет. Яғни, халық арасында полицейлер жазалаушы емес, жәрдемші орган деген түсінікті қалыптастыру керек.

Сервистік полиция моделінің басты миссиясы – азаматтардың қауіпсіздік сезімін қамтамасыз ету болып табылады. Осы институттың негізін сипаттайтын басты қағида ол: «Полиция – бұл халық, ал халық – ол полиция».

Дамыған елдерде полиция қызметкерінің диалогы «Мен Сізге қалай көмектесе аламын?» - деп басталады. Бұл сөз одан әрі қарым-қатынас дәрежесін түбегейлі өзгертеді және қызметкерге деген сенімді қатынасты қалыптастыруға көмектеседі. Сондықтан қоғамда пікір бар – егер дамыған елде полиция қызметкері кездескен болса, онда сіз қауіпсіздікке және қажетті кеңес алуға сене аласыз.

Полицияның сервистік моделіне көшу міндетін шешу үшін, Қазақстан Республикасының Ішкі істер министрлігі қоғамдық және халықаралық ұйымдармен ынтымақтаса отырып, 2019-2021 жылдар кезеңінде екі пилоттық жобаны жүргізуді ұйымдастырды.

Пилоттық жобалардың оң нәтиже беруіне байланысты, ең алғаш «Сервистік полиция моделі» Павлодар облысында енгізілді. Ал 2022 жылдың 20 мамырынан бастап бұл институт Қазақстанның барлық аумағында жүзеге асырылуда.

Шешілетін ғылыми проблеманың немесе тәжірибелік міндеттің қазіргі уақыттағы жағдайын бағалау. Зерттеліп отырған мәселелермен И.А. Адмиралова, М.П. Журавлев, Ю.И. Кацуба, Н.П. Каданцева, В.В. Паловский, Р.А. Романов, Е.Ю. Рюден, Р.М. Янбухтин және т.б. ғалымдар айналысты.

Зерттеудің мақсаты. Сервистік полиция моделінің жұмыстарын жетілдіруге бағытталған ұсыныстар әзірлеу. Сонымен қатар, Қазақстандық сервистік полиция жанындағы учаскелік полиция инспекторларының қызметін күшейту. Шет елдердің тәжірибесін зерделеп, олардың осы бағыттағы жаңа тиімді әдістерін қолданысқа енгізу.

Аталған мақсатқа жету үшін зерттеуге келесі міндеттер қойылады:

- полиция органдарының, соның ішінде учаскелік полиция инспекторларының пайда болу тарихы және оның даму кезеңдеріне қысқаша талдау жасау;

- Қазақстандық сервистік полиция жанындағы учаскелік полиция инспекторларының қызметін реттейтін заңнамалық базаны жетілдіру және оны қолдану механизмдерді әзірлеу;

- Сервистік полиция жанындағы учаскелік полиция инспекторларының қызметін ұйымдастырудың өзекті мәселелерін анықтау;

- Қазақстандық сервистік полиция жанындағы учаскелік полиция инспекторларының қызметін ұйымдастырудың өзекті мәселелерін анықтау;

- Сервистік полиция жанындағы учаскелік полиция инспекторларының қызметін ұйымдастыру мәселесі бойынша қолданыстағы заңнамалардың қолданылу аясын кеңейту.

Зерттеу объектісі. Қазақстандық сервистік полиция жанындағы учаскелік полиция инспекторларының қызметін ұйымдастырудың өзекті мәселелерін анықтау болып табылады.

Зерттеу тақырыбын Қазақстандық сервистік полиция жанындағы учаскелік полиция инспекторларының қызметін ұйымдастырудың өзекті мәселелерінің шешу жолдары құрайды.

Зерттеуді жүргізудің әдістері мен әдіснамалық негіздері. Методологиялық базаға құқықтық, тарихи құқықтық, заңдық – логикалық талдау, құжаттарды, соның ішінде осы бағыттағы шетел тәжірибесін талдау жатады.

Ғылыми жаңалықтың негіздемесі. «Ғылыми жаңалық Мемлекет басшысының тапсырмаларын және Ішкі істер органдарының қабылдаған шараларын ескере отырып, сервистік полиция моделін практикада кеңінен қолдану мәселелерін зерттеуде көрініс тапты.

Жобада Қазақстандық сервистік полиция жанындағы учаскелік полиция инспекторларының қызметін ұйымдастырудың өзекті мәселелері бойынша

қолданыстағы заңнамаларды жетілдіру жөнінде өзгерістер мен толықтырулар әзірленді».

Қорғауға шығарылатын практикалық ұсынымдар:

1. Күнделікті полиция қызметінде заманауи технологияларды кеңінен қолдану, яғни полиция қызметін біртіндеп цифровизациялауға көшу — Мемлекет басшысының Ішкі істер органдарының алдына қойған басты міндеттерінің бірі.

Осы тапсырма аясында, учаскелік полиция сервисін цифрландыру қажет деп санаймыз, яғни азаматтарға өзіне қажетті мәліметтерді немесе қызметтерді үйден шықпай, онлайн түрде алуға мүмкіндік беру болып табылады. Ол үшін азаматтарға қол жетімді - «Кибер учаскелік полиция» электронды мобильді қосымша жасақтау қажет.

Қосымшаның басты міндеті – уақытты үнемдеу және қызметкер мен азаматтар арасындағы тікелей байланысты азайту болып табылады (*сыбайлас жемқорлықтың алдын алуда да өз септігін тигізеді*).

Қосымша арқылы, азаматтар – учаскелік полиция инспекторына электронды арыздар мен шағымдар беру, қажетті анықтамаларды алу, тұрғылықты аймағы бойынша құқық бұзушылық жағдайы туралы ақпараттар алу, сонымен бірге аумақ бойынша қажетті хабарландыруларды алу және басқа да мүмкіншіліктеріне қол жеткізеді.

«Кибер учаскелік полиция» электронды қосымшасын электронды үкіметіндегі «EGOV.KZ» порталымен байланыстыра отырып іске қосу қажет.

Сонымен қатар, «Цифрлық Қазақстан» мемлекеттік бағдарламасы аясында «Кибер учаскелік полиция» қосымшасын енгізу және оның қызметте пайдалану жөніндегі Қазақстан Республикасы Ішкі істер министрінің жаңа бұйрығын шығару арқылы бекіту қажет деп санаймыз (*бұйрықта «Кибер учаскелік полиция» қосымшасын іске қосу, қолдану тәртібін және т.б. көрсету қажет*).

2. Құқық бұзушылықтың алдын алудың тиімді механизімі ретінде, учаскелік полиция қызметкерлерінің санын көбейту арқылы, қалалық және

облыс орталықтарындағы учаскелік полиция пунктерінің қызметін тәулік бойы (24 сағат) жұмыс жасауын қамтамасыз ету қажет деп санаймыз (іс жүзінде жұмыс уақыты: 8.00-ден 23.00-ге дейін).

Сонымен қатар, Еңбек кодексінің нормаларын ескере отырып (8 сағаттық жұмыс уақыт), учаскелік пункттегі инспекторлардың тәуліктік кезекшілігін ұйымдастыру қажет (мәселен 1 кезекшілік таңғы 8:00-ден 16:00-ге дейін; 2-ші 16:00-ден 00:00-ге дейін; 3-ші 00.00-ден 08:00-ге дейін).

Осы өзгерістерді, Қазақстан Республикасы Ішкі істер министрлігінің «Учаскелік полиция пунктінің жұмысын ұйымдастыруға жауапты учаскелік полиция инспекторларының, учаскелік полиция инспекторлары мен олардың көмекшілерінің қызметін ұйымдастыру қағидаларын бекіту туралы» бұйрығына (2015ж. 29 желтоқсан № 1095) өзгерістер енгізу арқылы енгізу ұсынылады.

3. Полиция сервисінің жоғары сапасын қамтамасыз ету мақсатында, учаскелік полиция инспекторларының материалды-техникалық жағдайын, сол сияқты тікелей инспекторлардың әлеуметтік жағдайын көтеру арқылы, олардың өз жұмысына деген қызығушылығын арттыру қажет.

4. Ведомствалық оқу орындарында, сервистік полиция моделі институтының аясында қызметкерлердің біліктіліктерін арттыруға бағытталған тиісті сабақтар мен курстарды өткізу қажет.

Апробация және нәтижелерін енгізу. Магистрлік жобаның автормен жарыққа шыққан төмендегі мақала көрініс тапқан. Қазақстан Республикасы Бас прокуратурасының жанындағы құқық қорғау органдары академиясының «Қазіргі заң ғылымының дамуы: теория және практика» халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференциясының материалдарында «Қазақстандық сервистік полиция жанындағы учаскелік полиция инспекторларының қызметін ұйымдастыру» тақырыбындағы мақала.

1. ПОЛИЦИЯНЫҢ СЕРВИСТІК МОДЕЛІНІҢ ҚАЛЫПТАСУЫ МЕН ДАМУЫ

1.1 Учаскелік полиция инспекторларының пайда болу тарихы мен заманауи аспектілері

Учаскелік полиция инспекторларының қызметі Қазақстан Республикасының Ішкі істер органдары жүйесіндегі аса маңызды қызметтердің бірі болып табылады.

Учаскелік тұрғындар өз жұмысының нәтижелері бойынша құқық қорғау органдарының қызметіне жалпы баға береді. Бұл учаскелік учаскелер құқық қорғау органдары мен халық арасындағы негізгі байланыс болып табылады, өйткені олардың кәсіби міндеттеріне байланысты олар халықпен тығыз байланыста болады. Оған бекітілген учаскеде учаскелік полиция инспекторы қоғамдық тәртіпті сақтауды ұйымдастырушы болып табылады, тұрғындардың мәселелерін күн сайын шешеді, профилактикалық жұмыстармен айналысады.

Учаскелік полиция қызметінің қалыптасу және даму тарихы терең тарихи тамырға ие. Отандық полиция қызметін ұйымдастыру тәртібі көбіне Ресей мемлекетінен бастау алған және сол елмен тығыз байланысты, сондықтан біз ресейлік учаскелік полиция комиссарларының қызметінің қалыптасу мен даму тарихын қарастыруды жөн көрдік.

Ресейде учаскелік полицейлердің алғашқы прототиптері XVI ғасырда пайда болды. Тіпті Иван Грозныйдың тұсында олар әкімшілік аумақ старосторалары деп аталды. Бұл лауазымдар әр түрлі саптар мен патшалар кезінде өзгеріп, келесі атауларға ие болды: көше күзетшісі, аумақтық капитаны, жеке сот орындаушысы, тоқсандық күзетші (*кейіннен – қоршау күзетшісі*) және полиция қызметкері.

Қоршау күзетшісі мен полиция мердігерінің міндеттеріне қылмыстардың алдын алу және жолын кесу, құқық бұзушылықтар анықталған кезде хаттамалар

жасау, үкіметке қарсы ізгі адамгершілік пен меншік құқығына нұқсан келтіруге бағытталған әрекеттердің жолын кесу кірді.

Сақшылар институты 1917 жылға дейін жұмыс істеді және полиция қызметін ұйымдастыруда үлкен рөл атқарды. 1918-1920 жылдары сақшылар мен мердігерлердің орнына милиционерлер лауазымдары енгізілді.

1917 жылы Кеңес мемлекетінің пайда болуы елдегі бүкіл құқық қорғау жүйесін өзгертудің бастапқы нүктесі болды. Алайда, белгілі бір аумақта қызмет атқаратын, жергілікті тұрғындармен өзара әрекеттесетін және олардың арасында профилактикалық жұмыстар жүргізетін құқық қорғау органдарының қызметкерлеріне деген қажеттілік өз мәнін жоғалтқан жоқ [4, 183 б.].

Учаскелік бақылаушының 1923 жылғы 17 қарашадағы нұсқаулығына сәйкес, учаскелік бақылаушылары бекет полицейлерінің жұмысын анықтау және бақылау жүргізді. Ауылдық жерлерде учаскелік функцияларды полицейлер мен оларға бағынышты кіші милиционерлер атқарды. Елдің аудандарға, округтерге және облыстарға жаңа бөлінуі нәтижесінде ауылдық жерлер учаскелерге бөліне бастады. Лауазымдардың жаңа атауы – «учаскелік полиция инспекторлары» 1930 жылы учаскелік полиция бақылаушылары мен өз учаскелерінде жұмыс істейтін ауылдық полиция қызметкерлеріне берілді. 1939 жылдың соңында учаскелік инспекторлар «учаскелік полиция комиссарлары» - деп аталды, ал 1970 жылы учаскелік полиция инспекторының аты қайта берілді.

Ұлы Отан соғысы жылдарында өкілеттік шеңбері одан әрі кеңейе түсті, дезертирлермен, тыңшылармен, дүрбелеңшілермен, арандатушылық қауесеттер мен материалдарды таратушылармен күрес, эвакуацияланғандарды орналастыруды бақылау, азық-түлік және өнеркәсіптік тауарларды алыпсатарлармен күрес қосылды, көшедегі жасөспірімдер де олардың назарынан тыс қалмады.

Бекітілген учаскеде құқықтық тәртіпті қорғау жөніндегі учаскелік полиция өкілеттіктері барынша кең болды. Мемлекет саясатының басты бағыты халық шаруашылығын қалпына келтіру болды. Бекітілген аумақтағы жағдай

туралы толық ақпаратқа ие учаскелік қызмет қоғамдық тәртіпті нығайту, күрес жөніндегі шараларды іске асырды.

1949 жылы учаскелік қызмет жұмысын жақсарту бойынша шаралар нормативті түрде бекітілді, олардың басқа қызметтерден тапсырмалар алу тәжірибесін тоқтату, шақыру қағаздары мен хабарламаларды таратуға тыйым салу талаптары қойылды.

Учаскелік қызметтерді оңтайландыру бойынша қабылданған шаралар 1952 жылы ауылдық және қалалық учаскелер үшін бірыңғай жаңа нұсқаулықта көрсетілген, онда учаскелік комиссар қоғамдық тәртіпті қорғауға және белгіленген учаскедегі қылмысқа қарсы күрестің жай-күйіне жауапты екендігі нақты көрсетілген.

Учаскелік қызметтің әмбебаптығы оларды 1974 жылы қылмыстық іздестіру аппаратына қайта бағындыруға әкелді, онда олар профилактикалық қызметтің негізгі субъектілерінің функцияларын анықтады. Мұндай қайта құру қылмыстың алдын алу және ашу процесінің үйлесімділігімен нығайту мен әрекет етуді көздеді.

Алайда, мұндай реформа күтілетін нәтижеге әкелмеді. Нәтижесінде, тоғыз жылдан кейін, 1983 жылы учаскелік бөлімшелер дербес бөлімшеге айналды. 1986 жылы учаскелік комиссарлар қоғамдық тәртіпті қорғау қызметіне енгізілді және учаскедегі міндеттердің сипатын ескере отырып, 1989 жылы олар жаңадан құрылған құқық бұзушылықтың алдын алу қызметіне кіреді [5].

КСРО ыдырап, Қазақстан Республикасының тәуелсіздігі жарияланғаннан кейін 1992 жылғы 23 маусымда Қазақстан Республикасы Жоғарғы Кеңесі «Қазақстан Республикасының Ішкі істер органдары туралы» Заң қабылдады. Бұл қазақстандық полицияның міндеттері мен функцияларын, оның ішінде учаскелік инспекторлардың қызметі бойынша айқындаған алғашқы құқықтық акт болды.

Учаскелік полиция инспекторларының қызметі 30 жыл ішінде мынадай нормативтік құқықтық актілермен регламенттелді:

- ҚР ПМ-нің 1993 жылғы 31 желтоқсандағы № 471 бұйрығымен бекітілген «Учаскелік полиция инспекторының жұмысын ұйымдастыру жөніндегі» Нұсқаулық;

- Қазақстан Республикасы Үкіметінің 1996 жылғы 24 желтоқсандағы № 1598 Қаулысымен бекітілген «Қазақстан Республикасы Ішкі істер органдарының учаскелік полиция инспекторлары туралы» Ереже [6];

- ҚР ПМ-нің 2001 жылғы 5 ақпандағы № 100 бұйрығымен бекітілген «Учаскелік полиция инспекторларының жұмысын ұйымдастыру туралы» Ереже [7];

- Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2001 жылғы 23 мамырдағы № 701 Қаулысы бекітілген «Қоғамдық тәртіпті нығайту және Ішкі істер органдарының учаскелік полиция инспекторларының рөлін арттыру жөніндегі қосымша шаралар туралы» [8];

- ҚР ПМ-нің 2002 жылғы 14 желтоқсандағы № 787 бұйрығымен бекітілген «Учаскелік полиция инспекторлары мен олардың көмекшілерінің жұмысын ұйымдастыру ережесі»;

- ҚР ПМ-нің 2004 жылғы 5 қазандағы № 564 бұйрығымен бекітілген «Жұмысты ұйымдастыру ережесі учаскелік полиция инспекторлары мен олардың көмекшілері»;

- Қазақстан Республикасы Ішкі істер министрінің 2010 жылғы 23 маусымдағы № 282 бұйрығымен бекітілген «Ішкі істер органдарының учаскелік полиция инспекторлары мен олардың көмекшілерінің қызметін ұйымдастыру жөніндегі Ереже» [9].

- «Ішкі істер органдарының учаскелік полиция инспекторларының қызметі туралы» 2014 жылғы 23 сәуірдегі № 199-V Қазақстан Республикасы Заңы» [10];

- «Қазақстан Республикасы Ішкі істер органдарының жергілікті полиция қызметі туралы 2015 жылғы 30 желтоқсандағы № 1142 Ереже» [11].

Бүгінгі күні учаскелік полиция пунктiнiң жұмысын ұйымдастыруға жауапты учаскелік полиция инспекторларының, учаскелік полиция инспекторларының және олардың көмекшілерінің қызметі «Қазақстан Республикасы Ішкі істер министрінің 2015 жылғы 29 желтоқсандағы № 1095 бұйрығымен учаскелік полиция реттеледі [12].

Қазақстан Республикасы Президентінің 1998 жылғы 9 желтоқсандағы № 307 Жарлығымен «Қоғамдық тәртіпті қорғау жөніндегі органдардың бірыңғай жүйесін құру мақсатында 1998 жылы Қазақстан милициясы полиция болып өзгертілді» [13]. Қазақстан Республикасы Ішкі істер министрлігінің басшылығы әрбір кезең үшін басым міндеттерді, азаматтарды қылмыстық қол сұғушылықтан қорғауды қамтамасыз ету бойынша нақты шараларды көрсететін қылмысқа қарсы күрес және құқық бұзушылықтардың алдын алу бойынша бір қатар шаралар қабылдады.

Қазақстан Республикасының Тұңғыш Президенті Н.Ә. Назарбаевтың тапсырмасына сәйкес, 2014 жылғы 23 сәуірде «Ішкі істер органдары туралы» жаңа заң қабылданды, ол Ішкі істер органдары қызметкерлерінің тұрғын үйді жалға алу ақысын төлеу, атағы үшін қосымша ақыны ұлғайту, қызмет бабында жүріп-тұру және жоғарылату кезінде көтерме жәрдемақы төлеу бөлігінде әлеуметтік қорғалуын едәуір арттырды [14].

Кейіннен Ішкі істер органдары көлік құралдарына мемлекеттік техникалық байқау жүргізу және оны бақылау, күзет қызметі *(аса маңызды стратегиялық объектілерді күзетуді қоспағанда)* бойынша өздеріне тән емес функциялардан босатылды. Денсаулық сақтау органдарының қарамағына медициналық айықтырғыштар берілді. Білім беру жүйесіне кәмелетке толмағандарды уақытша оқшаулау, бейімдеу және оңалту орталықтары кіреді.

Қазақстандық полицияның жаңа моделін құру, қылмыстарды тіркеу және есепке алу саласында тәртіп орнатуға мүмкіндік берді.

Өтініш берушілерге электрондық талон – хабарлама беру қызметі енгізілді, бұл азаматтарға интернет – сайт, «Call-орталықтар» және прокуратура органдарының SMS – сервисі арқылы өз өтініштерінің шешілу барысын бақылауға мүмкіндік береді.

2012 жылдан бастап барлық полиция органдарында қылмыстар туралы арыздар мен хабарламаларды электрондық тіркеу жүйесі енгізілді. Бұл мәліметтер бүгін «online» режимінде прокуратура органдарына беріледі. Бұл қылмыстан зардап шеккен барлық азаматтардың құқықтарын уақтылы қорғауға ғана емес, сонымен бірге елдегі қылмыстың нақты көрінісін білуге мүмкіндік берді.

2015 жылы «Сотқа дейінгі тергеп – тексерулердің бірыңғай тізілімі» қолданысқа енгізілді, онда қылмыстық процестің барлық кезеңдері – қылмыс туралы өтініш беруден бастап жазаны орындауға дейін автоматтандырылған режимде тіркеледі. Бұл жүйе бірінші кезекте қылмыстарды тіркеуден жасыруды азайтуға мүмкіндік берді [15].

2015 жылғы 1 қаңтардан бастап қылмыстық, қылмыстық – процестік және Әкімшілік құқық бұзушылық туралы кодекстер күшіне енді.

Ішкі істер министрлігі құқық бұзушылықтың алдын алу, қылмысқа қарсы күрес, көші-қон, Ұлттық ұлан, азаматтық қорғау және т. б. мәселелер бойынша 20-дан астам заңдар әзірледі. Ішкі істер министрлігі жұртшылықпен ашық қарым-қатынас саясатын белсенді жүргізуде.

2015 жылғы 2 қарашада қабылданған «Қоғамдық кеңестер туралы» Заңға сәйкес министрлік деңгейінде Ішкі істер органдарының қызметі мәселелері жөніндегі қоғамдық кеңес жұмыс істейді [16]. Аумақтық полиция бөлімшелерінде консультативтік-кеңесші органдар құрылды, олардың құрамына қоғам қайраткерлері, елге белгілі тұлғалар, халықаралық және республикалық қоғамдық бірлестіктердің өкілдері, құқық қорғаушылар мен Ішкі істер министрлігінің ардагерлері кірді.

2016 жылы Ішкі істер министрлігі аумақтық Ішкі істер органдарында ұйымдық-штаттық өзгерістер болды. Полиция органдары тек қалалар мен облыстардың әкімдеріне бағынуға және басқаруға берілген жергілікті полиция қызметін құру арқылы бөлшектенді. Полиция департаменті жергілікті полиция қызметі құрамына жол-патрульдік полиция, кәмелетке толмағандар істері, әйелдерді зорлық-зомбылықтан қорғау, табиғатты қорғау полициясы, қабылдағыш-таратушылар және арнайы қабылдағыштар бөлімшелері шығарылды.

Өкінішке орай, бұл реформаның нәтижелері кейбір жағдайларда жағымсыз факторларға әкелді. Тәжірибе көрсеткендей, дара басшылық пен бағыныштылықтың қалыптасқан принциптері бұзылды. Жергілікті полиция мен Ішкі істер департаментінің бөлінуі құқық қорғау қызметінің негізгі принциптерінің бұлыңғырлануына әкелді. Осыған байланысты Ішкі істер министрлігі 2018 жылы Ішкі істер департаментімен жергілікті полиция қызметін біріктіруді, дара басшылық пен вертикаль бағыныштылық қағидаттарын қалпына келтіруді, Ішкі істер министріне бағынуды көздейтін заң жобасы әзірленді.

Президент Қасым – Жомарт Тоқаев 2019 жылғы 1 қыркүйектегі «Сындарлы қоғамдық диалог – Қазақстанның тұрақтылығы мен өркендеуінің негізі» атты Қазақстан халқына Жолдауында «Полиция реформасы бойынша нақты міндеттер қойды. Бұл тапсырмалардың мақсаты Ішкі істер органдарының заманауи, технологиялық, халықтың сеніміне ие жүйесін құру болып табылады» [17].

«2019-2021 жылдарға арналған Ішкі істер органдарын жаңғырту бойынша жол картасы әзірленді» [18].

Мемлекет басшысының 2020 жылғы 1 қыркүйектегі «Жаңа жағдайдағы Қазақстан: іс-қимыл уақыты» атты Жолдауында «Ішкі істер органдарын жаңғыртудың екінші кезеңінің міндеттері айқындалған» [19].

Біріншісі: Ішкі істер органдары бейінді емес функциялардан босату жөніндегі жұмысты жалғастыру.

Тиісті тәсілдер мен ұсыныстарды Қазақстан Республикасы Президенті жанындағы Құқық қорғау және сот жүйелерін реформалау жөніндегі комиссия мақұлдады.

Бұл көші-қон саласындағы жекелеген функцияларды Еңбек және халықты әлеуметтік қорғау министрлігіне беру болып табылды.

Мәселен, халықтың көші-қоны саласындағы ведомствоаралық үйлестіруге, көші-қон процестерінің мониторингіне, көшіп келушілерге рұқсат беруге, босқындармен жұмыс істеуге байланысты функциялар беріледі.

Ішкі істер министрлігі үшін заңсыз көші-қонға, құжаттамаға, визалық жұмысқа және азаматтыққа қарсы іс-қимыл жөніндегі құзырет сақталса, сотталғандарды медициналық қамтамасыз ету функцияларын денсаулық сақтау министрлігінің қарамағына берілді. Сол сияқты, жергілікті атқарушы органдардың қарауына пробация қызметінің есебінде тұрған адамдарға әлеуметтік-құқықтық көмек алуға жәрдемдесу жөніндегі функцияларды берді.

Тиісті Жарлыққа Мемлекет басшысы қол қойды (2021 жылғы 19 шілдеде № 622), Бірлескен (ІІМ, Еңбек министрлігі, ДСМ) жол картасы бекітілді. Сондай-ақ, ведомствоаралық келісу рәсімінен өтетін заң жобасы әзірленді.

Екіншісі: Жергілікті полиция қызметін учаскелік инспекторларға шешуші рөл берілген жұмыстың сервистік моделіне ауыстыру және полицияның «Қадамдық қолжетімділігін» қамтамасыз ету.

Осы жұмыс шеңберінде әкімшілік полиция комитеті қайта құрылды, күзет функцияларынан босатылды, ал басқару жүйесі құқық бұзушылықтардың алдын алу, қоғамдық тәртіпті сақтау және жол қауіпсіздігін қамтамасыз ету жөніндегі міндеттерді орындауға бағытталған.

Полицияның «Қадамдық қолжетімділік» қағидатын қамтамасыз ету шеңберінде қалыптасқан жағдай талап ететін жерлерде полицияның тұрақты болуының әсерін қамтамасыз ету бойынша жұмыс жүргізілуде.

Дамыған елдердің (*Жапония, Корея, Сингапур*) тәжірибесі бойынша қалалардың неғұрлым криминогендік учаскелерінде модульдік бекеттері орнатылады. Оның 61 данасы осыған дейін болса, 13 данасы 2021 жылы салынды. Сол сияқты 2025 жылға дейін 163-ін салу жоспарлануда. Онда қызмет атқару және азаматтарды тәулік бойы қабылдау үшін қажетті жағдайлар жасалған.

Икемді патрульдеу енгізілді. Қоғамдық орындарда және автомобиль жолдарында «SOS батырмасы» құрылғылары орнатылады. Азаматтарға ыңғайлы болу үшін патрульдеушілер айыппұлдарды қолма-қол ақшасыз төлеу үшін электрондық планшеттермен және терминалдармен қамтамасыз етілген.

Учаскелік полиция инспекторларының мәртебесін арттыру мақсатында, 2021 жылдың шілде айында олардың құқық бұзушылықтың алдын алу саласындағы өкілеттіктерін кеңейтетін заңдар қабылданды. Учаскелік полиция инспекторларына арналған құжат әзірленді, олардың әртүрлі жағдайларда әрекет етудің қадамдық алгоритмі анықталды. Осындай жәрдемақы патрульдік полиция қызметкерлеріне арналған.

Азаматтар үшін қолайлы жағдай жасау мақсатында учаскелік полиция пункттерінің және әкімшілік учаскелердің шекараларының орналасуын қайта қарау жоспарланған. «Жергілікті билікпен бірлесіп учаскелік пункттер салу бойынша шаралар қабылдануда. Қазіргі таңда, елімізде 2,8 мың учаскелік полиция пункттері бар, оның 23-і 2021 жылы салынды. Сол сияқты 2025 жылға дейін 367 полиция пункттерін салу, оның ішінде тұрғын үймен біріктірілген пункттердің құрылысы жоспарлануда» [20].

Бір қатар өңірлерде (*Қарағанды, Астана, Алматы, Ақтөбе*) халықаралық және отандық сарапшыларды тарта отырып, 2019 жылдан бастап полиция қызметінің сервистік моделін сынақтан өткізу бойынша «пилоттық» жобалар өткізіліп, оң нәтижесін берді.

Ең алғаш «Сервистік полиция моделі» Павлодар облысында енгізілді. Ал 2022 жылдың 20 мамырынан бастап бұл институт Қазақстанның барлық аумағында жүзеге асырылуда.

Осы қызметтің қалыптасуының жүз жылдан астам тарихына жүргізілген талдау көрсеткендей, осы кезеңде Ресей автократиялық монархиясы мен Кеңес мемлекетінің қалыптасуы, өркендеуі мен құлдырауы болғанына қарамастан, учаскелік Комиссарлар (полиция) институты өзінің өміршеңдігін және қазіргі дамыған мемлекеттерде, соның ішінде Қазақстанда қағамдық қауіпсіздікті қамтамасыз ету мақсатында едәуір қажеттілігін көрсетеді.

1.2 Учаскелік полиция инспекторлары жұмысының сервистік моделінің түсінігі және мазмұны

Әрбір құқықтық, әлеуметтік мемлекеттерде адам мен қоғамның мүдделерін қорғайтын институттар бар. Қазақстан Республикасында полиция осындай органдардың бірі болып табылады.

«Қазақстан Республикасының Ішкі істер органдары туралы» Заңның 1-бабында «Ішкі істер органдары адамның және азаматтың өмірін, денсаулығын, құқықтары мен бостандықтарын, қоғам мен мемлекеттің мүдделерін құқыққа қарсы қол сұғушылықтардан қорғауға, қоғамдық тәртіпті қорғауға және қоғамдық қауіпсіздікті қамтамасыз етуге арналған құқық қорғау органы болып табылады» - делінген.

Сервис сөзінің түсінігіне келер болсақ, «Сервис» сөзі – француз тілінде «*servis – servir*», яғни «қызмет», «қызмет ету», «қызмет көрсету» деген мағыналарды білдіреді [21].

Қазіргі орыс тілінде «сервис» - «қоғамдық қызмет көрсету», «түрлі әлеуметтік қызметтер пакеті» - деген мағынада айтылады [22].

Қызмет дегеніміз, «Жеке адамдар немесе ұйымдар талап ететін қызметтерді көрсету арқылы клиенттің қажеттіліктерін қанағаттандыруға бағытталған адам қызметінің ерекше түрі болып табылады» [23].

Ары қарай, учаскелік полиция қызметінің түсінігіне тоқталар болсақ, «полиция» сөзі ағылшынша *police*; грек тілінде *Politeia* мемлекеттік істерді басқару; басқарма; Көне грекше: *ἡ πολιτεία* — мемлекет, қала — қоғамдық тәртіпті сақтау, қылмыспен күресу, мемлекет пәрменін орындату, халық пен мемлекеттің қауіпсіздігін қамтамасыз ету, қоғамдық және мемлекеттік құрылысты қорғау міндеттері жүктелген мекемелер мен лауазымдардың және әскерилендірілген жасақтардың жиынтық атауы деген мағыналарды береді.

С.И. Ожеговтың сөздігіне сәйкес, «Полиция» сөзі: Патшалық Ресейде және кейбір басқа елдерде мемлекеттік қауіпсіздікті, қоғамдық тәртіпті қорғаудың әкімшілік органы – деген мағынаны береді [24].

Бір кездері Карл Маркс полиция – мемлекеттің ең ерте белгіленген белгілерінің бірі екенін атап өтті. Мысалы, ежелгі Афинада «Қоғамдық билік бастапқыда мемлекет сияқты ескі полиция ретінде ғана болған» [25].

Орта ғасырларда полиция ең көп дамыған институттардың бірі болды. Бұл оның гүлдену кезеңі болды, әсіресе абсолютті монархия дәуіріндегі полиция мемлекеттері жағдайында. Буржуазия өз кезегінде саяси билікті жаулап алып, полицияны сақтап қана қоймай, жетілдірді, ол (*армия сияқты*) мемлекеттің тірегіне айналды.

«Полиция» сөзінің өзі ұзақ және өзгермелі тарихқа ие. Сонымен «полиция» ұғымының тарихындағы барлық зерттеушілер оның «саясат» ұғымдарымен таңқаларлық этимологиялық байланысын көрсетеді, ол бұқаралық санада сирек танылады. Грек тілі мен ежелгі тарих аясында пайда болған *πόλις* — *πολιτεία* — *πολιτική* семантикалық қатары саясаттың латындандырылған түрі арқылы еуропалық тілдерге еніп, онда қала өмірін жалпы басқарудың бастапқы мағынасын сақтап қалды. Сонымен, француз тілінде XIV ғасырда *la police/police* белгілі болды [26].

Ежелгі грек тұжырымдамасында *πολιτεία*, «қаланы басқару өнері» дегенді білдіреді және полис азаматтарының өмірі мен әл-ауқатына байланысты барлық нәрсені қамтыды, бұл терминді қолданудың бүкіл тарихында сақталған құрылымдық амбиваленттілік болды: ежелгі дәуірде бұлжақсы басқару ұғымы қоғамдық тәртіп пен қауіпсіздікті, адамгершілік пен әл-ауқатты сақтау мақсатында қала өмірінің мәселелерін жалпы мүдде үшін реттеу құқығымен ажырамас байланысты болды. Бұл құқық жауапты арнайы қалалық шенеуніктердің болуын көздеді қоғамдастықтың қауіпсіздігі үшін, яғни қоғамдық биліктің иелігінде және қамқоршы ретінде өкілеттіктерге ие адамдардың жеке тобызандардың сақталуын қадағалау, яғни қала көшелерінде тәртіпті қамтамасыз ету, нарықтық сауданы реттеу және болып жатқан оқиғаларға араласу. Осылайша, «полиция» ұғымы бастапқыда қоғамдық биліктің екі түрлі аспектісін қамтыды: бір жағынан, бұл қауіпсіздік пен әл-ауқатты қамтамасыз етудің қоғамдық мүддесі, ал екінші жағынан, адамдар тобының физикалық зорлық-зомбылықты қолдану арқылы да белгіленген ережелерді сақтау құқығы.

Тар мағынада, «полиция» азаматтық өмірді жақсы ұйымдастыру үшін қажет нәрсенің бәрін және субъектілер арасында жақсы тәртіп пен тәртіпті сақтауға мүмкіндік беретін барлық нәрсені, сондай-ақ өмір сүру жағдайлары мен азық-түліктің өсуін арттыратын шараларды түсінеді.

Біздің пікірімізше учаскелік полиция инспекторы – «бұл белгілі бір аумақтағы құқық бұзушылықтың алдын-алудың негізгі тұлғасы, ол жергілікті халықтың мәселелерін шешуге, құқық бұзушылықты *(әкімшілік және қылмыстық)* тікелей немесе жанама түрде тоқтатуға, азаматтарымыздың өмір сүру сапасын жақсартуға бағытталған тұлға».

Сол сияқты, «учаскелік инспектор – бұл билік, құқық қорғау органы және халық арасындағы менеджер. Халықпен тікелей байланыста болатын бірінші адам».

Ішкі істер органы қызметін ұйымдастыруға сервистік тәсілді имплементациялау полицейлердің құқықтық мінез-құлқының ерекшеліктерін ескеретін полиция қызметі бойынша нақты және қолжетімді баяндалған стандартты операциялық рәсімдерге негізделуі тиіс. Бұл, ең алдымен, халықпен тікелей байланыста болатын қызметіне қатысты.

Полиция қызметкерінің жұмысының нәтижесі көбінесе шешім қабылдау жылдамдығына байланысты, ал білместен немесе ұмытшақтықпен қабылданған шешімдер жағымсыз, кейде өлімге әкелетін салдарға әкелуі мүмкін жаман шешімдерге айналады. Сонымен қатар, полиция қызметкерлері нормативтік құқықтық дереккөздерде әрдайым жазылмаған мәселелермен, мысалы, этикалық дилеммалармен немесе төтенше жағдайлармен жұмыс істейді. Мұндай жағдайларда олар қолда бар тәжірибеге сүйене отырып, өздерінің ақыл-ойы бойынша әрекет етуі керек. Мұнда шешім қабылдау процесін жеңілдететін және жеделдететін сараптамалық көмек қажет.

Қызметкерлердің оң тәжірибелік тәжірибесі мен рационализаторлық тәсілдері тиімділікті арттыру үшін жүйелік негізде құжатталмайды, атап айтқанда мұндай ақпарат көптеген мәселелерді шешудің көзі бола алады.

Стандартты операциялық процедура (standard operating procedure) – бұл кадамдық нұсқаулық алгоритмдерінің жиынтығы, полиция қызметкерлеріне әртүрлі күрделіліктегі күнделікті операцияларды орындауға көмектесу үшін бөлімше құрастырған. Олар қызметтегі құқықтық және басқа да қателіктердің санын азайта отырып, көрсетілетін қызметтердің тиімділігіне, сапасына және оларды орындаудың біркелкілігіне қол жеткізуге бағытталған.

Шетелде полицейлерге арналған стандартты операциялық процедуралар бойынша нұсқаулықтар практикалық қолдануда пайдалы, қарапайым және қол жетімді презентациямен сипатталады. Олар «үстел кітабы» және полиция қызметкерінің таптырмас көмекшісі болады. Дамыған елдерде стандартты операциялық процедуралар адам өмірінің барлық салаларында, әсіресе әскери және құқық қорғау саласында қолданылады.

Халықаралық полиция басшылары қауымдастығының (IACP) мәліметтері бойынша, кез-келген полиция бөлімінде стандартты операциялық процедуралар – бұл негізгі құжат. АҚШ пен Канададағы кейбір Штаттар құқық қорғау органдарынан орналастыруды талап етеді стандартты операциялық процедуралар бойынша нұсқаулық полиция жұмысының ашықтығын арттыру және полицейлердің қоғамдық әрекеттерін түсінуді жақсарту үшін көпшілікке қол жетімді.

Сонымен қатар, нақты белгіленген процедуралардың болуы құқық қорғау органдарына әртүрлі сот процестерінен қорғануға мүмкіндік береді. Егер ұйымның қызметкері өзінің қызметтік қызметі шеңберіндегі әрекеттері үшін сотқа тартылса, бірінші кезекте ол ұстануға тиісті саясаттар мен рәсімдер қаралады. Шетелде сот тәртібімен жиі қаралатын он стандартты операциялық процедуралар бар. Оларға:

1. Күш қолдану.
2. Автокөлікті қудалау және шұғыл пайдалану.
3. Азаматтардың шағымдарын қабылдау және өңдеу.
4. Психикалық аурулары бар адамдарға Реакция.
5. Жыныстық қудалау.
6. Қамауда ұстау.
7. Тактикалық операцияларды орналастыру.
8. Отбасындағы зорлық-зомбылыққа жауап беру.
9. Дәлелдер мен мүлік.
10. Штаттан тыс және қосымша жұмыс жатады.

Стандартты операциялық процедуралар бойынша нұсқаулықтар әдетте бір бөлімшенің қызметін қамтиды. Мысалы, патрульдік қызметке арналған нұсқаулық Нью-Йорк қалалық полиция департаментінде (NYPD Patrol Guide).

Құрылымдық жағынан бөлімшелердің құжаттары ұқсас. Тақырып полиция қызметінің әртүрлі салаларын қамтиды.

АҚШ-тың құқық қорғау органдарына кеңес беру қызметтерін ұсынатын «PowerDMS» ұйымының мәліметі бойынша, полиция қызметкерлері көбінесе келесі стандартты операциялық процедураларға қызығушылық танытады:

1. Бақылау камералары;
2. Дрондар;
3. Әлеуметтік медиа;
4. Полицияның біржақты көзқарасы;
5. «Белсенді» атқыш;
6. Автокөлік бақылау камералары;
7. Нөмірді тану;
8. Ұжым ішіндегі қолдау;
9. Велосипед патрулі;
10. Дағдарысқа араласу;
11. Ювеналды инспекция;
12. Орындау кезіндегі өлім.

Сондай-ақ, қоғамдық мүдделерді ескере отырып, полицияның стандартты операциялық процедураларын жасауға көмектесуге бағытталған халықаралық ұйымдардың әртүрлі ұсыныстары бар, мысалы – «БҰҰ-ның адам құқықтары жөніндегі Жоғарғы комиссарының кеңсесі. Полиция қызметкерлеріне арналған адам құқықтары саласындағы стандарттар мен тәжірибелер. Полиция қызметкерлеріне арналған адам құқықтары бойынша кеңейтілген қалта жәрдемақысы».

2020 жылы Еуропадағы қауіпсіздік және ынтымақтастық ұйымы және Қазақстан Республикасының ІІМ-нің Ішкі істер органдары аумақтық бөлімшелерімен бірлесіп учаскелік полиция инспекторлары (*стандартты операциялық рәсімдер жөніндегі Нұсқаулық*) жұмысына басшылық бақылау дайындады. Бұл басшылық учаскелік инспекторлардың қызметінің негізгі құндылықтары мен басымдықтарын көздейді және олардың өз қызметінің нақты, заңды, тиімді және этикалық орындалуын қамтамасыз етеді.

УПИ қызметінде басшылық бақылауды қолдану:

1. Қызметкерлердің қызметтік міндеттерін орындау кезінде жіберген қателіктерінің ықтималдығын азайтады.

Полиция қызметкерлерінің қызметіндегі қателіктер азаматтар үшін де, қызметкердің өзі үшін де әртүрлі жағымсыз салдарға әкелуі мүмкін. Күтпеген қателіктер қажетті білімнің болмауынан немесе жоғалуынан туындайды.

Стандартты операциялық процедуралар бойынша нұсқаулық полиция қызметкерінің олқылықтардың орнын толтыру немесе қолда бар білімді жаңарту үшін жүгіне алатын «жұмыс үстелі кітабы» болуы керек.

2. Қызметкерлердің пайдалануына ыңғайлы болу үшін заңнамалық деректер массивін құрылымдау.

Полиция қызметкері өзінің қызметтік қызметінде әртүрлі нормативтік құқықтық актілерді реттеу саласына жататын әртүрлі жағдайларға тап болуы керек. Тиісті нормативтік-құқықтық дереккөздерге сілтемелері бар нақты жазылған іс-қимыл алгоритмі түсінудің дұрыстығын жеңілдетеді және жауап беру уақытын тездетеді.

3. Уақыт пен шығындарды үнемдеу.

Бір тапсырма әртүрлі тәсілдермен орындалса, оны орындау ұзағырақ уақыт алады. Стандартты операциялық процедураның болуы қызметкерлерге аз уақыт ішінде көбірек тапсырмаларды орындауға мүмкіндік беру арқылы процесті жеңілдетеді. Жұмыстағы тиімділіктің артуы, өз кезегінде, адам – сағатты төлеуге кететін шығындардың азаюына әкеледі.

4. Әрекеттер тізбегін қамтамасыз ету.

Стандартты операциялық процедураның болуы адам факторына карамастан, бизнес – процестердің дұрыс орындалуына кепілдік береді.

5. Қызметкерлерді дұрыс бағалау.

Стандартты операциялық процедуралар болмаса, қызметкерлерді бағалау негізінен басшының жеке пікіріне айналады. Осылайша, УПИ тәжірибесіне

стандартты операциялық процедураларды сервистік моделге енгізу жолдағы алғашқы қадам болды.

Қорытындылай келе, бұл УПИ күнделікті тәжірибесінде қажетті рәсімдер стандартын тиісінше жүзеге асыру қызметтік қызметті ұйымдастыруға сервистік көзқарасты қамтамасыз етуге және азаматтардың оның жұмысына, сондай-ақ жалпы полицияның жұмысына деген сенім деңгейін арттыруға мүмкіндік беретіндігімен түсіндіріледі.

Сонымен қатар, полицияның жұмыстың сервистік моделіне көшуіне байланысты «полиция органдары қызметінің негізгі басымдықтары қоғаммен ашық диалог және халықтың қажеттіліктеріне жедел ден қою, қала тұрғындары мен қонақтарына кәсіби, білікті, консультациялық көмек көрсету болып табылады».

Еліміздегі сервистік орталықтарды құрудың мақсаты – «мемлекеттік құрылымдар мен қоғамның тиімді өзара іс-қимылы арқылы сервистік полицияның кешенді моделін қалыптастыру, заңгерлік және консультациялық көмек көрсету болып табылады».

Күтілетін нәтижелер:

- халықтың полицияға деген сенім деңгейін арттыру;
- бюрократиядан адамға бағытталған модельге көшу;
- проблемалық бағдарланған тәсілді енгізу;
- азаматтармен ашық серіктестік қатынастар;
- әрбір нақты жағдайда қажетті білікті көмек көрсету;
- халыққа қызмет етуде ашықтық пен бейтараптықты көрсету.

Сонымен қатар, 2022 жылы 23 мамырда Астана қаласында Қазақстан Республикасы Ішкі істер министрлігі, Біріккен Ұлттар ұйымымен және «Құқықтық саясатты зерттеу орталығы» қоғамдық қорымен бірлесіп ұйымдастырған «полиция жұмысының қазақстандық сервистік моделі: даму перспективалары мен стратегиясы» атты халықаралық құқықтық форум өтті [27].

Аталған форумда сөз сөйлеген Қазақстан Республикасының Бас Прокуроры Б.Н. Асыллов өз кезегінде полицияның сервистік моделіне көшуі қоғам үшін үлкен жетістік екенін атап өтті.

Бас Прокурордың пікірінше: «Жаңа модель құру туралы, нәтижесінде халыққа көрсетілетін қызметтердің сапасына әсер етуі тиіс Ішкі істер министрлігі қызметінің стратегиясын өзгерту туралы айтып отырмыз. Мұндағы ең бастысы-құқық бұзушылықтың алдын алу және азаматтар үшін полицияның қолжетімділігі екендігін айтты».

Сол сияқты, бұл мәселе бойынша Ішкі істер министрі М.М. Ахметжанов полицияның міндеті – өзекті мәселелерді шешу екенін атап өтті. Оның айтуынша, «қазір бірегей мүмкіндіктер терезесі ашылды: қоғамның сұраныстары мен басшылықтың саяси еркі бұрынғыдан да сәйкес келеді және барлық бастамалар резонанс тудырып, өмірге келуі керек» [20].

Аталған форумға қатысқан Еуропалық Одақтың Қазақстандағы елшісі Кестутис Янкаускас алдағы өзгерістер туралы өз пікірін білдірді.

Өз сөзінде «бүгінде бізде 27 мүше ел бар. Бұл 450 миллион адамның блогы. Осы елдердің әрқайсысы әртүрлі модельдерде үлкен тәжірибе жинады. Жаңа Қазақстанды құруда біз осы процестердің бір бөлігі болуға және Еуроодақ пен біздің мүше елдеріміздің озық тәжірибелерімен бөлісуге көмектесуге қуаныштымыз» - деді.

Қазіргі таңда, әлемде сервистік полицияның бірыңғай моделі жоқ, бірақ жалпы қағидаттар бар – бұл танылу, қолжетімділік, тілектестік, ашықтық және есеп беру.

Полицияның дәстүрлі жұмысында басты мақсат – қылмысқа қарсы күрес, демек, тәсіл – ең алдымен құқық бұзушылықтар мен қылмыскерлерге реакция, бағдарлар – ашылу, айыппұлдарға, тұтқындауларға және айыптауларға тартылған адамдардың саны екені белгілі.

Сервистік модельде басты міндет – азаматтарда құқық бұзушылықтың алдын алу және клиентке бағдарлану арқылы қол жеткізілетін қауіпсіздік

сезімін қамтамасыз ету сонымен қатар, жұмыс қауіпсіздік мәселелерін алдынала шешуге негізделген.

Нәтижесінде қазақстандық полицияның сервистік моделін дамытудың негізгі тәсілдерін әзірлеуге қол жеткізілді: қадамдық қолжетімділік, оңтайлы жұмыс процестерін құру және халықпен әріптестік.

Және де, қызмет көрсету моделінде – полицейлер қылмыспен күресетін сарбаздар емес, қоғамның достары деп санау қажет деп ойлаймыз.

Сонымен қатар, қылмыс – бұл тек полицияның ғана емес, қоғамның да мәселесі. Сондықтанда, азаматтық қоғаммен серіктестік қарым-қатынасты сақтау осы модельдің негізгі принциптерінің бірі болып табылады.

Қорыта келгенде, учаскелік полиция инспекторы – халықтық кәсіп және оның маңызды индикаторларының бірі қызметтің беделі, қоғам алдында да, полиция қызметкерлерінің көз алдында да осы кәсіптің тартымдылығын бағалау болып қалуы керек. Халықтың өз учаскелік полиция инспекторына деген сенімінің жоғары деңгейі осы қызметтің бүкіл өмірінде сақталуы және ол төмендемеуі керек. Оның басты міндеті – халықпен жұмыс істеу.

1.3 Сервистік полиция моделін шетел мемлекеттерімен қолданылу тәжірибесі

Бүгінгі таңда, әлемнің көптеген дамыған елдерінің полициясы халыққа қызмет көрсетуге бағытталған.

XXI ғасырдағы Мюнстердегі полиция қызметінің тұжырымдамалық негіздерін талқылауға арналған халықаралық полиция конгресінде полицияның жаңа моделінің элементтерінің бірі оны белгілі бір аумақтағы халыққа қызмет көрсететін сервистік қызмет ретінде анықтау екендігі айтылды.

Осы саладағы шетелдік тәжірибені талдау негізінде Қазақстанда қолдануға болатын ең тиімді әзірлемелер ұсынылды.

Ең көрнекті полиция жетекшілерінің бірі Ұлыбритания 1972-1977 жылдар аралығындағы сэр Роберт Марк бір кездері полиция аудиториясының алдында сөйлеген сөзінде: «Біз билікті күш арқылы емес, келісім арқылы ұсынамыз» - деген [28]. Бұл мәлімдеме соңғы 50 жылда Батыс Еуропада дамыған полиция қызметінің философиясында шешуші болып табылады.

Сонымен қатар, Ресей Федерациясының еңбек сіңірген заңгері, профессор М.П. Журавлевтің айтуынша «қылмысқа қарсы майданда тартылған күштерді басқарудың сапалы жаңа деңгейі, мемлекеттік органдар мен азаматтық қоғам құрылымдарының шоғырлануы, биліктің барлық тармақтарының іс-қимылдарының келісімділігі, құқық қорғау жүйесі шеңберінде ғана емес, сонымен бірге Федерация, федералдық құрылымдардағы сияқты билік пен басқару деңгейінде үйлестіру қажет».

Әлемдік тәжірибе көрсеткендей, қазіргі құқық бұзушылыққа тиімді қарсы тұрудың жалғыз тетігі – полиция мен қоғамның өзара іс-қимылы.

«Азаматтық қоғамсыз жетістікке жете алмайсыз» - бұл АҚШ-тың бұрынғы президенті Авраам Линкольннің ақылға қонымды пікірі тек АҚШ-та ғана емес, басқа батыс елдерінде де бағаланды.

Қазіргі уақытта демократиялық мемлекеттерде тұрақты экономикалық жағдаймен жоғары деңгеймен құқықтық сана полиция қызметкерлері қоғам мүшелерінің басым көпшілігінің қолдауымен өз қызметтерін атқарады.

Германияда, Францияда, Ұлыбританияда, Жапонияда және басқа да озық елдерде әлеуметтік технологияны бұрыннан игерген, оның мәні полиция қоғамдық тәртіпті сол қорғалатын қоғамның өзі қалағандай сақтауы керек.

Бұл қоғамдық тәртіпті сақтаудың және қылмыс деңгейін төмендетудің жаңа әдісін қалыптастыруда көрінеді: яғни «қоғамдық полиция». Қоғамдық полиция парадигмасы аясында азаматтар құқықтық тәртіпті өндіру процесіне қатысушы ретінде қарастырылады.

Тиісінше, «қылмыс деңгейін төмендету» міндетінің орнына полиция проблемаларды шешуге бағытталған.

Мұндай өзгерістің тұжырымдамалық негізі белгілі бір географиялық аймақтағы ауданның сипаттамалары мен мәселелерін зерттеу, содан кейін тиісті стратегия мен іс-шараларды қолдану арқылы, қылмысты азайтуға болады деген сенім болды.

Оған мынандай проблемалар болуы мүмкін, мысалы, белгілі бір аймақтың толып кетуі, бұл тонауға, жастардың бұзақылығына және т.б. ықпал етеді. Қылмыс деңгейін төмендету үшін қоғамдық пікір көрсеткен мәселелерді шешу қажет.

Осылайша, жаңа түсіндірмедегі қылмыс деңгейін төмендету міндеті ұрлық, тонау, кісі өлтіру және т.б. өткен кезеңдермен салыстырғанда төмен деңгейге жетуден гөрі көп нәрсені білдіреді.

Полицияға қоғамға қызмет ету идеясы азаматтармен тығыз ынтымақтастықта батыстағы полицияны жазалаушы күш құрылымынан күнделікті, тәулік бойы қызмет көрсететін қызметке айналдырады, мұнда «қоғам – сатып алушы, ал полиция бөлімі – полиция қызметінің сатушысы».

Полиция қызметі барған сайын қоғамдық бағытқа ие болуда. Қызметкердің жұмыс уақытының 80%-дан астамы азаматтарға әртүрлі мәселелерді шешуге көмектесу болып табылады.

Мысалы, полиция құқығы туралы американдық оқулықтарда полицияның 3 негізгі функциялары көрсетілген [29]:

Қоғамдық тәртіпті сақтау. Бұл кең шеңбердегі қауіпсіздік пен тәртіпті сақтау немесе басқаларды алаңдатуы мүмкін мінез-құлыққа кедергі жасау (*иттің үруі, көршілердің түн уақытында шулауы және т.б.*). Полиция әдетте бұл жағдайларды заңның ауыр бұзылуы деп санамауға кеңес береді.

Заңды қолдану. Бұл өкілеттіктер, әдетте, заң бұзылған және күдікті анықталып, қамауға алынуы керек жағдайларда ғана қолданылады. Ең айқын жағдайларға тонау, кісі өлтіру немесе ұрлық жатады. Бұл полицияның негізгі функциясының танымал тұжырымдамасы, бірақ мәжбүрлеу жиілігі география мен жыл мезгіліне байланысты.

Көмек көрсету (Service). Көмек болуы мүмкін алғашқы көмек көрсету, туристік көмек көрсету, ақпарат беру, адасқан адамға көмек, сондай-ақ педагогикалық көмек (*есірткіні қолданудың алдын алу сияқты тақырыптарда*). Кейбір дереккөздерге сәйкес, барлық полиция шақыруларының 80% қылмыспен байланысты емес. Полиция қызметкерлеріне дәстүрлі түрде жыл бойы, тәулігіне 24 сағат қол жетімді болғандықтан, азаматтар полиция бөлімдеріне ауыр жағдайларда қоңырау шалып қана қоймайды, сонымен қатар кішігірім мәселелер бойынша да көмек сұрауда.

Сонымен қатар, халыққа әлеуметтік қызметтерді жедел медициналық және психологиялық көмекпен, жоғалған адамдарды іздеумен, көлік жүргізушілеріне көмек көрсетумен және жануарларды құтқарумен байланыстырады. Бұл қызмет бағыты АҚШ-тағы барлық полиция шақыруларының 30-дан 40%-на дейін болады.

Сол сияқты, полицияның дәстүрлі қоғамдық тәртіпті сақтауы отбасылық және тұрмыстық қақтығыстарға араласуы, көлік қозғалысын қамтамасыз етуді, тәртіп бұзушыларды қоғамдық орындардан шығаруды, сол жерде тыныштықтың сақталуын қамтиды. Әрбір он шақырудың үшеуі бойынша полиция осы қызмет санатымен айналысады.

Англия мен Уэльстегі полиция функцияларына тоқталар болсақ:

- полиция қызметкері (Констабль) - ант қабылдаған және қамауға алуға құқылы полиция қызметкері. Констабль – полицияның ең төменгі дәрежесі, бірақ барлық полиция офицерлері, дәрежеге қарамастан, олардың өкілеттіктері мен юрисдикциясы бойынша «констабльдер» бар.

- арнайы констабль – уақытының көп бөлігін көшеде қылмыстық пункттерде патрульдеу немесе қылмыстың алдын алу бастамаларына қатысумен өткізетін сырттай полиция қызметкері. Тұрақты емес және толық емес жұмыс күнімен жұмыс істейді. Ол кезекшілікте де, одан тыс жерде де тұрақты полиция қызметкерінің барлық құқықтарына ие.

- полицияның қоғамдық қолдау қызметкерлері – Police community support officer (PCSO) – Англия мен Уэльстегі барлық 43 полиция басқармаларындағы азаматтық полиция қызметкерлері. Кадрлық констабльдермен салыстырғанда шектеулі өкілеттіктерге ие.

Олар алғаш рет 2002 жылы көпшілікке ұсынылды және Лондон полициясына бірінші болып жұмысқа қабылданды. Олар азаматтарға айырмашылықты көрсету үшін полиция офицерлерінің формасынан өзгеше формада қызмет етеді.

Олардың жергілікті тұрғындармен қарым-қатынас орнатудағы маңызды рөлін атап өткен жөн, өйткені олардың мұндай қатысуға қажетті уақыты мен жергілікті байланыстары бар. Консьерж және саябақ қызметкерлері мен көлік қызметкерлері сияқты полиция емес басқа мамандар да осы коммуникацияларда маңызды рөл атқара алады.

Олардың міндеттеріне патрульдеу, қоғамға қарсы көріністер мен ұсақ құқық бұзушылықтардың алдын алу, қылмыстық жағдайды бақылау, полиция патрульдерін қолдау кіреді.

Британдық көлік полициясында *(полицияның қоғамдық қолдау қызметкерлері)* кісенмен және аяқпен шектегіштермен жұмыс істеуге шығады.

Полицияның қоғамдық қолдау қызметкерлерінің (PCSO) құқықтары:

- айыппұл түбіртектерін жазуға *(иттерді ұстау ережелерін бұзу, қоқыс тастау, көлік құралдарын тұраққа дұрыс қоймауы және т.б.)*;

-алкогольді белгісіз жерде немесе 18 жасқа толмаған адамдарға тұтынғаны үшін тәркілеу;

- 16 жасқа толмаған адамдардан темекі өнімдерін алу;

- тастанды көліктерді эвакуациялау;

- жол белгілерін орнату;

- жол қозғалысын реттеу және т.б.

Зерттелетін модель азаматтардың полиция қызметін стратегиялық жоспарлау мен бағалауға қатысуының қызықты тәжірибесімен тығыз

байланысты. Бұл өте маңызды өйткені халық полициямен қалай қарым-қатынас жасау керектігін және қандай нәтиже күту керектігін нақты көрсетуі керек. Осы мақсатта Ұлыбританияда полиция қызметінің міндеттемелері әзірленді, онда:

- халық күте алатын негізгі нәтижелер, яғни төтенше жағдайларға жауап берудің ең аз уақыты және шұғыл емес мәселелер;

- азаматқа алаңдаушылық тудыратын мәселе туралы хабарлау үшін төтенше емес телефон нөмірі;

- жергілікті полиция тобы мүшелерінің аты-жөні мен байланыс деректерін ұсыну;

- ай сайынғы жиналыстар немесе қабылдаулар және т.б.

Бұл тәжірибе Чикагодағы АҚШ қалалары үшін полиция қызметінің балама стратегиясымен синхрондалады. Оның мәні қалалық қызметтерді – полицияны, тұрғын үй мен әлеуметтік қызметтерді тұрғындардың қатысуымен біріктіру. Ондаған мың тұрғындар мен полицейлер жергілікті қылмыс пен тәртіпсіздік мәселелерін талдауды үйренді.

Негізгі жаңалық қалалық қызметтерге сұраныстың бір беттік формасы болды (*City Service Request Form*), ол барлық сұраныстарды және қызмет көрсететін муниципалды басқарудың барлық маңызды филиалдарын қамтиды. Жергілікті өзін-өзі басқару органдары апта ішінде барлық сұрауларға жауап беруге міндеттеме алды. Әрбір патрульдік машинада басып шығарылған бланкілер, сондай-ақ тікелей машинадан жіберуге болатын онлайн нұсқасы болды. Азаматтар полицияның басымдықтары сирек деп санайтын тәртіпсіздіктерге байланысты мәселелерді көтерді. Олар қоғамдық орындарда алкогольдік ішімдіктер ішу, вандализм, сабаққа келмеу, қаңғыбастық, қайыр сұрау және тұрмыстық даулар.

Бағдарлама он жылдан астам уақыт жұмыс істеді. Қылмыс пен тәртіпсіздік деңгейі жеті пайызға, ал топтық зорлық-зомбылықон пайызға төмендеді. Ең көп тонау мен шабуыл көрсеткіштері төмендеді. Ұрлық, автокөлік ұрлығы және автокөлік вандализмі сегіз пайызға төмендеді.

Кейбіреулер бұл өте әсерлі жақсартулар емес деп мәлімдегенімен, олар ең мұқтаж топтарға әсер етті. Қылмыстан қорқу азайып, полиция қызметіне деген сенім артты.

Халықпен қарым-қатынас шеңберінде қылмыстар туралы электрондық пошта арқылы және «Ұлыбритания тәртіп сақшылары» Мемлекеттік қайырымдылық қоры (Crimestoppersuk) арқылы жасырын хабарлау тәжірибесі қызықты болып көрінеді [30].

Мемлекеттік қайырымдылық қоры – бұл адамдар қылмыс туралы ақпарат беру үшін қоңырау шала алатын анонимді телефон нөмірі бар тәуелсіз қайырымдылық. Сонымен қатар, адамдар ақпаратты Веб-сайттағы форманы толтыру арқылы жібере алады. Адамдар өз аттарын айтуға міндетті емес және қоңырауларды бақылау мүмкін емес, сондықтан адамдар сотта сөйлеудің немесе полицияға куәлік берудің қажеті жоқ екеніне сенімді бола алады.

Қордың мәліметі бойынша, 2010 жылы ол 90 мыңнан астам қоңыраулар мен онлайн нысандарын алды, нәтижесінде айыпталған 8 мыңнан астам адам қамауға алынды. Ол сондай-ақ полицияға заңсыз есірткі мен ұрланған тауарларды анықтауға мүмкіндік береді, содан кейін оларды қайтаруға болады.

Халықпен байланыстың тағы бір қызықты түрі Англия мен Уэльстегі қылмысқа шолу бұл жеке үйлерде тұратын шамамен 47 мың ересек адамнан тұратын ел көлеміндегі өкілдік үлгіні жыл сайынғы зерттеу. Бұл қылмыс құрбандарының жеке сауалнамасы, онда респонденттерден олардың жеке тәжірибелері, сондай-ақ қылмыс пен қоғамға қарсы мінез-құлықты қабылдау туралы сұралады [28].

Бұған ұрлық сияқты тұрмыстық қылмыстар, соның ішінде көлік құралына қатысты бұзушылықтар және шабуылдар сияқты жеке адамға қарсы қылмыстар жатады.

Қызмет көрсету және полицияға сенім білдіру мәселесі жәбірленушілер мен куәгерлерді қолдаудың тиімділігіне де байланысты. Себебі олар қиын және кейде қауіпті кезеңдерден өту үшін қолдауды қажет етеді. Егер мұндай қолдау

тиімді болса, полициямен адамдардың ынтымақтық жұмыстың сервистік моделі қоғам үшін тиімді жұмыс атқарады.

Ұлыбританияда құрбандар мен куәгерлердің көмек алуының көптеген жолдары бар. Мәселен:

- қолдау және ақпарат алу құқықтарын қамтитын ережелер жинағы бар, оларды полиция, соттар, прокурорлар және түрме әкімшілігі сақтауы керек;

- үкімет бүкіл қылмыстық сот төрелігі жүйесінде құрбандардың «дауысы» ретінде әрекет ететін және ережелер жинағын қайта қарайтын құрбандар жөніндегі арнайы комиссарды тағайындады;

- барлық қылмыс құрбандарына көмек көрсету қызметі жүгінеді, олар жәбірленушілерді қолдау және сақтандыру сияқты практикалық көмек ретінде ұсынады немесе тергеу барысы туралы ақпарат береді немесе кейбір жағдайларда кеңес беру және психологиялық қолдау көрсетеді;

- қылмыспен келтірілген залалды өтеу қызметі физикалық немесе психикалық зиян келтірілген жәбірленушілерге төлемдер жасайды. Төлемдер мөлшері: 1000-нан 500 000 фунт стерлингке дейін;

- қылмыс үшін ұсталған және қудаланғандармен не болатыны туралы ақпаратты қосу үшін әртүрлі аудандардағы қылмыс туралы ақпараттың мазмұны бар веб-сайт әзірленуде.

Келесі тәжірибе назар аударарлық жеке есеп беру, сондай-ақ тергеу жүргізумен полиция қызметкерінің мінез-құлқын бақылауын талап ету.

Егер қоғам өкілі белгілі бір құрылымдық бөлімшенің жауабына наразы болса немесе шағым өте ауыр болса, яғни шамадан тыс күш қолдану, ауыр жарақат немесе өлімге қатысты болса, тергеуді тәуелсіз полиция комиссиясы шағымдар бойынша жүргізіп, есеп дайындай алады.

Азаматтарға полицияның олармен қарым-қатынасы туралы шағым беру мүмкіндігі берілуі керек. Алайда, Ұлыбританияда бұл процестің тәуелсіздігі туралы үнемі алаңдаушылық бар. Салыстырмалы түрде соңғы уақытқа дейін

полиция полицияның әрекеттерін зерттеді және бұл процеске халықтың сенімсіздігі пайда болды. Бұл ішінара Стивен Лоуренстің ісімен расталды [31].

Ол 1993 жылы сәуірде банда өлтірген жас қара нәсілді адам. Сәтсіз тергеу нәтижесінде ешкім заңды жауапкершілікке тартылған жоқ, соның салдарынан Лондон Метрополитен полициясындағы нәсілшілдікке байланысты деген жалпы пікір пайда болды.

Бұл оқиғаның ресми талқылауы шағымдарды қараудың тәуелсіз процесін әзірлеу туралы ұсынысқа әкелді. Нәтижесінде тәуелсіз шағымдарды қарау жөніндегі полиция комиссиясы Парламент құрған және полицияға немесе кез-келген үкіметтік ведомствоға тәуелсіз мүлдем бөлек мемлекеттік орган болып табылады. Оның тергеушілердің жеке топтары бар, олар оған полицияның мәлімделген теріс қылықтарын тергеуге мүмкіндік береді, тіпті егер шағымдар келмесе де, мысалы, тәуелсіз тергеу рұқсатсыз немесе шамадан тыс күш қолдану жағдайында немесе қамауға алынған адам қайтыс болған жағдайда немесе полицияның әрекеті нәтижесінде жүргізілуі керек. Бұл ретте оның шешімдерінің күшін сот қана жоя алады.

Бұл процесті қолдану, егер біреу полиция өз өкілеттіктерінен асып кетті немесе заңсыз әрекет етті деп санаса, шағым берудің нақты қорғанысы мен әдісі бар екеніне көпшілікке сенімділік береді. Бұл азаматтар мен қоғамдастықтардың құқықтық тәртіпті сақтауға деген сенімін арттырады.

Қорытындылай келе, полицияның сервистік моделі шамамен 20 ғасырдың ортасынан бастап, бүгінгі күнге дейін батыс мемлекеттерінде кеңінен қолданып келе жатқандығын және халық арасында оң нәтижеге қол жеткізгендігін атап өту қажет.

Сонымен бірге, халықпен қарым-қатынас шеңберінде қылмыстар туралы электрондық пошта арқылы және «Ұлыбритания тәртіп сақшылары» Мемлекеттік қайырымдылық қоры (Crimestoppersuk) арқылы жасырын хабарлау тәжірибесі наразарға аларлық деп санаймыз.

«Ұлыбритания тәртіп сақшылары» қоры – бұл адамдар қылмыс туралы ақпарат беру үшін қоңырау шала алатын анонимді телефон нөмірі бар тәуелсіз қайырымдылық. Сонымен қатар, адамдар ақпаратты Веб-сайттағы форманы толтыру арқылы жібере алады. Адамдар өз аттарын айтуға міндетті емес және қоңырауларды бақылау мүмкін емес, сондықтан адамдар сотта сөйлеудің немесе полицияға куәлік берудің қажеті жоқ екеніне сенімді бола алады.

2. УЧАСКЕЛІК ПОЛИЦИЯ ИНСПЕКТОРЛАРЫ ЖҰМЫСЫНДАҒЫ СЕРВИСТІК МОДЕЛДІҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ МЕН ТИІМДІЛІГІ

2.1 Учаскелік полиция инспекторлары қызметіндегі сервистік полиция моделінің ерекшеліктері мен тиімділігі

Қазақстан Республикасы Конституциясының 1-ші бабына сәйкес, Еліміздің ең қымбат қазынасы – адам және адамның өмірі, құқықтары мен бостандықтары [1]. Әрбір құқықтық мемлекетте адам мен қоғамның мүдделерін қорғайтын құзырлы ұйым бар. Қазақстанда бұл функцияның басым көпшілігі полиция органдарына жүктелген.

«Қазақстан Республикасы Президентінің 2018 жылғы 15 ақпанындағы №636 Жарлығымен Қазақстан Республикасының 2025 жылға дейінгі Ұлттық даму жоспарында полиция жұмысының күштік моделінен қауіпсіз және құқықтық қоғам құру мақсатында құқық қорғау органдарының азаматтармен өзара іс-қимылының сервистік моделіне көшуіне баса назар аударылған» [2].

Сонымен қатар, Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаев «Жаңа жағдайдағы Қазақстан: іс-қимыл кезеңі» атты Жолдауында «құқық қорғау органдары қызмет бабында озық әдістерді пайдаланудың маңыздылығын атап өтті» [3].

Осы орайда, Елімізде «Қазақстандық сервистік полиция» институты пайда болды. Осы институттың негізгі тұлғасы – жергілікті полиция қызметі, соның ішінде учаскелік полиция инспекторы болып табылады.

Өкінішке орай, Қазақстанда көптеген жылдар бойы жергілікті полиция қызметкерлерінің жұмысын тек қана құқық бұзушылықтарды анықтаудың статистикалық деректері негізінде бағалаудың тұрақты тәжірибесі қалыптасты. Жағдайлардың басым көпшілігінде полиция азаматтармен қандай да бір шағымдану арқылы байланысады.

Ал сервистік полицияда жұмысты бағалау – құқық бұзушылықтарды анықтау емес, жолын кесу, көмек көрсетуге және халықпен сенімді қарым-қатынас орнату болып табылады.

Сервистік полиция моделі қауіпсіздік проблемаларын айқындау мен бірлесіп шешуде қоғаммен тығыз өзара іс-қимыл байланысуы қажет. Яғни, халық арасында полицейлер жазалаушы емес, жәрдемші орган деген түсінікті қалыптастыру керек.

Сервистік полиция моделінің басты миссиясы – азаматтардың қауіпсіздік сезімін қамтамасыз ету болып табылады. Осы институттың негізін сипаттайтын басты қағида ол: «Полиция – бұл халық, ал халық – ол полиция».

Дамыған елдерде полиция қызметкерінің диалогы «Мен Сізге қалай көмектесе аламын?» - деп басталады. Бұл сөз одан әрі қарым-қатынас дәрежесін түбегейлі өзгертеді және қызметкерге деген сенімді қатынасты қалыптастыруға көмектеседі. Сондықтан қоғамда пікір бар – егер дамыған елде полиция қызметкері кездескен болса, онда сіз қауіпсіздікке және қажетті кеңес алуға сене аласыз.

Полицияның сервистік моделіне көшу міндетін шешу үшін, Қазақстан Республикасының Ішкі істер министрлігі қоғамдық және халықаралық ұйымдармен ынтымақтаса отырып, 2019-2021 жылдар кезеңінде екі пилоттық жобаны жүргізуді ұйымдастырды.

Бастапқы пилоттық жоба 2019 жылы Қарағанды қаласында іске қосылды және Ұлыбританияның тәжірибесі негізінде қоғамдық қауіпсіздікті қамтамасыз ету бойынша формальды серіктестік моделін тестілеуге бағытталды

(қоғамдастықтың жергілікті проблемаларын зерделеу және оларға ұсынымдар әзірлеу үшін тұрақты жұмыс істейтін ведомстволық топ құрылды).

Екінші жоба Нұр-Сұлтан қаласы (Алматы ауданы) жергілікті полиция қызметінің учаскелік инспекторлары мен патрульдік полицейлерінің жұмысында жаңа тәсілдерді сынақтан өткізу жұмыстары жүргізілді.

Бұл жобалардың негізгі мақсаты – пилоттық аумақтың проблемаларын кешенді және жан-жақты зерттеу, құқық бұзушылықтың алдын алудың басқа субъектілері мен жергілікті қоғамдастықтың қауіпсіздігін қамтамасыз ету процесіне тарту, мұнда жергілікті атқарушы органдар мен полиция шешуші рөл атқарады. Осылайша, жобаны іске асыру нәтижесінде пилоттық аумақтың халқы үшін ең көп таралған және жүйелі проблемалар пәтер және қалта ұрлығы, алаяқтық фактілері және қоғамдық тәртіпті бұзу болып табылатыны анықталды. Ең көп құқық бұзушылықтар жасалатын орындар немесе «Ыстық нүктелер» айқындалды. Нәтижесінде бейнекамераларды қай жерде орнату керек, полицейлердің патрульдеу маршруттары мен уақытын қай жерде түзету керек екендігі белгілі болды [32].

Пилоттық жобалардың оң нәтиже беруіне байланысты, ең алғаш «Сервистік полиция моделі» Павлодар облысында енгізілді. Ал 2022 жылдың 20 мамырынан бастап бұл институт Қазақстанның барлық аумағында жүзеге асырылуда.

«Сервистік полиция» термині ғылыми әдебиеттер мен халықаралық тәжірибені талдау негізінде тұжырымдалды: полиция қызметіне көзқарас, оған сәйкес полицияның идеологиясы мен ұйымдастырушылық стратегиясы азаматтарға сапалы полиция қызметін көрсетуге және қоғаммен серіктестікте қауіпсіздік проблемаларын шешуге бағытталған.

Жоғарыда қабылданған анықтамаға сүйене отырып, осы модельге негізделген үш негізгі элементті бөлуге болады:

Бірінші элемент: полиция қызметінің сапа стандарттары. Қызмет азаматтарға полицияға жүгінген кезде тікелей көрсетіледі және

қызметкерлердің жеке жәбірленушілермен, өтініш берушілермен және құқық бұзушылармен («жеке қызмет көрсету») жұмысын қамтиды.

Ұлттық әлеуметтік зерттеулерге шолу полиция қызметінің сапа стандарттары ретінде полиция жұмысының негізіне алынуы тиіс жеке қызмет көрсету сапасының 5 өлшемі нанықтауға мүмкіндік береді:

1) заңдылық: полиция қызметкерінің іс-әрекеттері мен өкілеттіктерінің заңдылығы, ісжүргізу және рәсімдік нормаларды сақтау, адамның құқықтары мен заңды мүдделерін қорғау мәселелерін қамтитын құқықтық критерий;

2) уақытылығы: бастапқы ден қою уақытын, іс бойынша түпкілікті іс жүргізу шешімін қабылдау уақытын, аралық сұрау салуларға ден қою уақытын және т.б. қамтитын уақытша критерилер;

3) жан-жақтылық: полиция қызметкерінің іс-әрекетінің толықтығын сипаттайтын кәсібилік критерийі, азаматтардың сұрауларына қатысты формализмді алыптастау және полиция миссиясын іске асыру – адам мен азаматтың өмірін, денсаулығын, құқықтары мен бостандықтарын қорғау жөніндегі іс-қимылдарды қамтитын іс-әрекеттер;

4) ақпараттылық: ақпаратты иелену және беру құзыреттілігін білдіретін коммуникациялық критерий. Бұл жағдайда қызметкердің адамның сұрақтарына жауап беруге, құқықтары мен міндеттерін түсіндіруге, ақпарат беруге немесе оны алу тәсілдеріне дайын болуы;

5) сыйластық: адамдарға құрметпен қарауға және олардың адамдық даралығы, құндылықтары мен бірегейлігін тануға негізделген мораль мен этикет нормаларын сақтауды білдіретін этикалық критерийі.

Екінші элемент: жеке инциденттерге әрекет ету режимінен, негізінен құқық бұзушылықтарды жасауға ықпал ететін себептерді талдау, анықтау және жою негізінде қауіпсіздік проблемаларын шешу режиміне жазалау шаралары арқылы көшуді білдіретін проблемалық-бағдарланған тәсіл («ұжымдық қызмет көрсету»).

Үшінші элемент: серіктестік-аумақтағы қауіпсіздік мәселелерін бірлесіп

шешу үшін ресми немесе бейресми құрылымдар арқылы халықтың біріккен мүдделерін білдіретін жұртшылықпен және әртүрлі ұйымдардың мүшелерімен әріптестік қатынастарды дамыту және қоғамдастықтарды тарту.

Ресми серіктестіктер заңды түрде құрылуы мүмкін. Мәселен, Англиядағы қоғамдық қауіпсіздік серіктестіктері. Бейресми серіктестіктер нақты мәселелерді шешуге бағытталған мемлекеттік органдармен және ҮЕҰ-мен түрлі бірлескен жобаларды білдіреді.

Ішкі істер министрлігі халықаралық тәжірибені зерделеді, жұртшылықпен отандық сарапшылардың, сондай-ақ полиция қызметкерлерінің пікірлері мен ұсыныстары ескерілді.

Алдын-ала жұмыс құқық қорғау саласындағы проблемаларды бірлесіп анықтау және шешу үшін азаматтармен мемлекеттік институттардың тұрақты серіктестік қатынастарындамытуда негізгі векторларды әзерлеуге мүмкіндік берді.

Бірінші серіктестік векторы - жергілікті өкілді органдардың ықтимал қауіптерді уақтылы жою арқылы құқық бұзушылықтардың алдын алу, онда атқарушы органдармен жергілікті өкілдер негізгі буын болып табылады.

Бұл жерде халықпен тығыз серіктестік қажет, себебі қауіпсіздікті қамтамасыз ету мәселелері жергілікті маңызға ие және оларды тиімді шешу жергілікті қоғамдастықтың белсенді қолдауымен ғана мүмкін болады.

Халықаралық тәжірибеде мұндай проблемалар аналитикалық проблемалық-бағдарланған тәсіл арқылы шешіледі, онда полициябасқа мемлекеттік органдармен бірге өмір сүруге қолайлы және қауіпсіз жағдайлар жасайды.

Қауіпсіздікті қамтамасыз ету проблемалары көбінесе жергілікті маңызға ие болғандықтан, Ішкі істер министрлігі ағымдағы жылдың соңына дейін қоғамдық қауіпсіздікті қамтамасыз ету бойынша пилоттық жобаны іске асырады, ол бүкіл еліміз бойынша ауқымды.

Оның негізгі мақсаты – қоғамдық қауіпсіздікті қамтамасыз ету процесіне

құқық бұзушылықтың алдын алудың барлық субъектілері мен жергілікті қоғамдастықты тарту тетіктері мен нысандарын айқындау арқылы құқық бұзушылықтың алдын алудың тұтас жүйесін құру.

Жобаны іске асыру үшін өңірлерде әкімдіктер жанынан қауіпсіздікті қамтамасыз ету жөніндегі ведомствоаралық топтар құрылды. Оның құрамына әкімдік, өңірлік денсаулық сақтау, білім беру, әлеуметтік қамсыздандыру, жастар ісі жөніндегі органдар, прокуратура, полиция, ПМ-нің оқу орындары және жергілікті жұртшылық өкілдері кіреді.

Екінші серіктестік векторы – полицияға азаматтардың қол жеткізуін барынша жеңілдетуге бағытталған қадамдық қолжетімділік.

Ол үшін учаскелік пункттердің, мобильдік бекеттердің оңтайлы орналасуын анықтау, оларды материалдық-техникалық жарақтандыру, ден қою жеделдігін арттыру, сондай-ақ цифрлық технологияларды қолдану бойынша іс-шаралар жүргізіледі.

Осы мақсатта ПМ-нің өңірлердің әкімдерімен жергілікті полиция қызметін қызметтік үй-жайлармен және автокөлікпен, материалдық-техникалық қамтамасыз ету бойынша меморандумдарға қол қойды.

Тиісті іс-шаралар «Өзгерістер жолы: әркімге лайықты өмір!», «Аманат» партиясының сайлауалды бағдарламасын орындау бойынша Жол картасына енгізілді. Бес жылда, соның ішінде жыл сайын 78 учаскелік пунктін салу, сондай-ақ қызметтік көлік пен компьютерлік техниканы сатып алу көзделген *(тиесілілік нормасының 90% - на дейін қамтамасыз ету)*.

Сонымен қатар, Қазақстан Республикасы Ішкі істер министрлігінің кеңейтілген алқа отырысында Мемлекет басшысы кадр саясатының маңыздылығын атап өтті.

Қасым-Жомарт Тоқаев: «Полицияда дәрекілік пен біліксіздікке орын жоқ. Бұл жерде тек өз ісіне берілген және кәсіби тұрғыда дайындалған азаматтар ғана қызмет етуге тиіс» екендігін атап өтті [33].

Сервистік полиция моделі аясында, қызметкерлер арасындағы

парақорлықты болдырмау мақсатында полиция қызметінің 83%-ы автоматтандырылған. Бұл полициямен көрсетілетін 36 қызмет түрінің 30-ы болып табылады. Жол қозғалысы ережелерін бұзуды тіркейтін автоматты құралдар желісі дамуда, бұл полицияның жүргізушілермен байланысын болдырмайды. Барлық өңірде көші-қон қызметтері орталықтары ашылды, бұл еңбек иммигранттарына рұқсатты беру мен ұзартуды айтарлықтай жеңілдетеді. Тіркеу-емтихан бөлімшелері таратылды. Олардың қызметтері «Азаматтарға арналған үкімет» мемлекеттік корпорациясына берілді. Жиі сынға ұшырауына байланысты «Шеп» стационарлық бақылау бекеттері таратылды.

Халықаралық тәжірибеге жүгінер болсақ, әлеуметтанушы және саясаттанушы Джеймс К. Уилсон жүргізген 1968 жылғы әйгілі зерттеуде полиция қызметінің үш түрлі моделі анықталды, олар – полицияның қарауылдық, құқықтық және қызметтік немесе сервистік моделі [34].

Полиция қызметінің қарауылдық моделі қоғамдық тәртіпті сақтауға бағытталған. Полицияның міндеті – құқық бұзушылықтардың алдын алудың орнына дауларды шешу және тәртіпті сақтау.

Құқықтық модель заңды бұлжытпай сақтауға бағытталған. Полицейлік ұйымдар өздерін заң сақтаушылары деп санайды. Мысалы: полиция қызметкері сағатына 60 км жылдамдық шегінен асып кеткені үшін тас жолмен сағатына 61 км жылдамдықпен жүретін жүргізушіге айыппұл салған жағдайда болуы мүмкін, өйткені бұл заңның сақталуын қамтамасыз етеді. Құқықтық модельде жұмыс істейтін полиция ұйымдары заңды бұзбайтын әлеуметтік нормалардың сақталмауы салдарынан туындайтын жария дауларға қатысудан аулақ болады.

Қазіргі қоғам бастан кешіріп отырған қылмыс пен зорлық-зомбылықтың ушығуы полиция қызметінің қолданыстағы модельдерін қайта қарауға әкеп соқты, олар тиімсіздігімен қатар полицияға және нәтижесінде тұтастай мемлекетке деген сенімге нұқсан келтіре бастады.

Полицияның ескірген әдістерін қайта қарау және қоғамның қазіргі қажеттіліктерін ескеру көптеген полиция күштерін полицияның дәстүрлі

реактивті формасынан қоғаммен ынтымақтастыққа бағытталған тәсілге көшуге мәжбүр етті. Сервистік полиция деп танылған жаңа модель пайда болды, ол зорлық-зомбылық пен қылмыстың алдын алуға, сондай-ақ қоғамның қылмысқа тұрақты қарсы тұруын арттыруға бағытталған міндеттерді бірінші орынға қояды.

Сервистік модельде полицейлер өздерін қылмыспен күресетін сарбаздар ретінде емес, қоғамның досы деп санайды. Қылмыс – бұл полицияның ғана емес, қоғамның да проблемасы. Сондықтан азаматтық қоғаммен серіктестік қарым-қатынасты сақтау – осы модельдің негізгі қағидаттарының бірі. Осы үлгідегі полиция ұйымдары кәмелетке толмағандар мен құқық бұзушыларға нақты көмек көрсету, қоғамдық топтарға қылмыс пен зорлық-зомбылықтың алдын алуға көмектесу және проблемаларды шешумен айналысу мақсатында әлеуметтік қызметтермен және басқа да агенттіктермен ынтымақтасады.

Іс жүзінде барлық жағдайларда полицияның сервистік моделі бостандыққа кепілдік беретін және сонымен бірге адам құқықтары мен тұлғаның демократиялық бостандықтарына қатаң сәйкестікте заңның сақталуын қамтамасыз ететін және кәмелетке толмағандарға, жастарға және басқа да халықтың әлеуметтік осал топтарына полицияның неғұрлым сапалы қызметтерін ұсыну үшін гендерлік тәсіл мен кең әлеуметтік интеграция критерийлерін қолданатын ең жақсы модель болып шықты.

Жаһандық масштабта полицияның сервистік моделін қолданудың нәтижелері айтарлықтай елеулі. Жаңа модель енгізілгеннен кейін Америка Құрама штатының Нью-Йорк қаласында жылдан жылға қылмыстылық төмендеуде, мәселен 2022 жылда адам өлтіру қылмыстары төмендеген және метро мен қоғамдық көліктерде орын алатын қылмыстар саны едәуір азайған [35].

Латвия, есірткінің заңсыз айналымы жалмаған ел, Талси қаласында полицияның сервистік моделінің пилоттық учаскесін құрды, нәтижесінде онда тіркелген қылмыстар саны 28 пайызға және тонау саны 27 пайызға азайды. Ал

2022 жылы жалпы Латвия мемлекеті бойынша аса ауыр қылмыстар саны 21%-ға төмендеген [36].

Бүгінгі таңда, 60-тан астам ел полиция қызметінің осы үлгісін қабылдады, бұл ретте Қазақстан Орталық Азия өңіріндегі алғашқылардың бірі болып табылады [34].

Сонымен қатар, Жапония, Корея және Сингапур сияқты дамыған елдердің тәжірибесі бойынша еліміздегі ең криминогендік учаскелерінде Ішкі істер органдарының модульдік бекеттері орнатылуда.

Бүгінгі күні, сервистік полиция моделінің дамуында қоғамдағы цифрлық технологиялардың белсенді дамуы ерекше рөл атқаратын ескерген жөн.

Қоғамда интернет қолданушыларының, дербес компьютерлер мен смартфондар иелерінің жыл сайынғы өсуіне байланысты, бұл адамның өмірінің әр минутында дерлік онлайн-ортада болуға мүмкіндік береді. Сол сияқты, цифрландыру құралдарының көпшілігін пайдалану толығымен тегін немесе олар кез-келген мемлекеттік органның қызметінде қол жетімді: электрондық каталогтар, жеке веб-сайттар, мобильді қосымшалар, аналитикалық материалдарды жинау қызметтері, автоматтандырылған мәліметтер базасы.

Қоғамда болып жатқан трансформациялық процестер құқық қорғау секторын да айналып өте алмайды. Қазіргі заманғы әлемдік үрдістер құқық қорғау қызметіндегі жаңа тәсілдерді дамытуды, жүйе үшін заманауи жаһандық цифрлық платформаларды бағдарлауды, өндірісті жүзеге асырудың жаңа цифрлық әдістерін, цифрлық ақпаратты тез таратуды және т.б. талап етеді, бұл күнделікті өмір салтына елеулі өзгерістер енгізеді.

Сервистік полиция моделі аясында, учаскелік полиция қызметін цифрландыру келесідей жағымды аспектілерді қамтиды:

- учаскелік полиция инспекторының уақытын едәуір үнемдейді;
- бюрократиялық рәсімдерді жою және қызметкерлердің жұмыс сапасын арттырады;
- учаскелік полиция инспекторы арасындағы қарым-қатынастың

электрондық форматы-бюрократиялық рәсімдерді жою, керекті ақпараттар мен мәліметтерге қашықтан қол жеткізу; жоғалту, жою немесе құжаттарды бұрмалау; қағаз тасығыштарды тасымалдау немесе жөнелту қажеттілігін жою;

- бақылау және қадағалау жүйелерін оңтайландыру (бақылау және қадағалау субъектілерінің ең аз мерзімде өзекті ақпаратты өз бетінше алуы; талданатын материалдың кеңейтілген базасын ең аз мерзімде өңдеу жолымен процестік бұзушылықтарды автоматты бақылау.

Жүргізілген зерттеу нәтижелері бойынша сервистің полиция моделі институты қызметін жетілдіру мақсатында, біз мынадай қорытындыларды ұсынамыз:

1. Күнделікті полиция қызметінде заманауи технологияларды кеңінен қолдану, яғни полиция қызметін біртіндеп цифровизациялауға көшу — Мемлекет басшысының Ішкі істер органдарының алдына қойған басты міндеттерінің бірі.

Осы тапсырма аясында, учаскелік полиция сервисін цифрландыру қажет деп санаймыз, яғни азаматтарға өзіне қажетті мәліметтерді немесе қызметтерді үйден шықпай, онлайн түрде алуға мүмкіндік беру болып табылады. Ол үшін азаматтарға қол жетімді - «Кибер учаскелік полиция» электронды мобильді қосымша жасақтау қажет.

Қосымшаның басты міндеті – уақытты үнемдеу және қызметкер мен азаматтар арасындағы тікелей байланысты азайту болып табылады (*сыбайлас жемқорлықтың алдын алуда да өз септігін тигізеді*).

Қосымша арқылы, азаматтар – учаскелік полиция инспекторына электронды арыздар мен шағымдар беру, қажетті анықтамаларды алу, тұрғылықты аймағы бойынша құқық бұзушылық жағдайы туралы ақпараттар алу, сонымен бірге аумақ бойынша қажетті хабарландыруларды алу және басқа да мүмкіншіліктеріне қол жеткізеді.

«Кибер учаскелік полиция» электронды қосымшасын электронды үкіметіндегі «EGOV.KZ» порталымен байланыстыра отырып іске қосу қажет.

Сонымен қатар, «Цифрлық Қазақстан» мемлекеттік бағдарламасы аясында «Кибер учаскелік полиция» қосымшасын енгізу және оның қызметте пайдалану жөніндегі Қазақстан Республикасы Ішкі істер министрінің жаңа бұйрығын шығару арқылы бекіту қажет деп санаймыз (*бұйрықта «Кибер учаскелік полиция» қосымшасын іске қосу, қолдану тәртібін және т.б. көрсету қажет*).

2. Полиция сервисінің жоғары сапасын қамтамасыз ету мақсатында, учаскелік полицияның материалды-техникалық жағдайын, сол сияқты тікелей инспекторлардың әлеуметтік жағдайын көтеру арқылы олардың өз жұмысына деген қанағаттануын арттыру қажет.

3. Ведомствалық оқу орындарында, сервистік полиция моделі институтының аясында қызметкерлердің біліктіліктерін арттыруға бағытталған тиісті сабақтар мен курстарды өткізу қажет.

2.2 Сервистік полиция моделі аясында учаскелік полиция инспекторларының қызметін одан әрі сервистік тәсілмен жетілдіру перспективалары

Мемлекет Басшысы Қасым – Жомарт Тоқаев «Сындарлы қоғамдық диалог-Қазақстанның тұрақтылығы мен өркендеуінің негізі» атты Қазақстан халқына Жолдауында «Азаматтардың құқықтары мен олардың қауіпсіздігін қорғауды күшейтудің негізгі факторы сот және құқық қорғау жүйелерінің терең реформалары болып табылады» - деп атап өтті [17].

Бүгінгі таңда, ең өзекті міндеттердің бірі құқық қорғау жүйесін толыққанды және сапалы жаңғырту болып қала береді, оның нәтижесінде полиция болашақта азаматтарға олардың қауіпсіздігін қамтамасыз ету үшін қызметтер көрсету жөніндегі орган болады. Қазіргі жағдайда Қазақстан Республикасы қоғамының барлық жерде кездесетін құқық қорғау органдарының қызметіне деген сенімсіздігінің өсіп келе жатқан проблемасына куә болып отырмыз. Азаматтар құқық қорғау қызметіне күмәнмен қарайды. Бұл

полиция қызметі туралы объективті пікірдің қалыптасуына, сондай-ақ оның әлеуметтік мәртебесіне тікелей әсер ететін бірқатар объективті және субъективті себептерге байланысты.

«Қазақстан Республикасының Құқық қорғау жүйесін одан әрі жаңғыртудың 2014-2020 жылдарға арналған» қолданыстағы мемлекеттік бағдарламасы адам құқықтары негізгі орынды алатын әлемдік стандарттарға жауап беретін сенімді құқық қорғау жүйесі үшін құқықтық негіз құратынын атап өткен жөн. Алайда, полиция қызметінің тиімділігін сенімді бағалау мақсатында әлеуметтанулық зерттеу жүргізу қажеттілігі туындайды. Себебі, халық пен полиция қызметінің өзара іс-қимылының ерекшеліктерін терең зерделеу ғана екі ұшты тараптарды анықтауға және проблемаларды шешу жолдарын табуға мүмкіндік береді. Сонымен қатар, тез өзгеретін қоғам қазіргі заманғы полиция қызметінің жұмысына белгілі бір із қалдыратынын, қоғамның бұрын болмаған стратегиялық дамуының бірқатар мақсаттары мен міндеттерін өзектендіретінін ұмытпауымыз керек.

Атап айтқанда, азаматтық қоғамның дамыған элементтері бар постиндустриалды қоғамның қалыптасуы адамдардың полиция қызметін қабылдауына баса назар аудару қажеттілігін анықтайды. Демек, полиция қызметінің әлеуметтік бағытын күшейтуге – өз құзыреті шегінде халыққа құқықтық, моральдық, материалдық, қаржылық, әлеуметтік сипаттағы мәселелермен әлеуметтік көмек көрсетуге және қолдауға ерекше назар аудару қажеттілігі туындайды.

Бүгінгі таңда, учаскелік инспекторлардың халықпен 100% пайыздық байлыныс принципінен бас тарту қажет. Біріншіден ол объективті түрде мүмкін емес, екіншіден тиімді емес, өйткені халықтың үштен бір бөлігі ғана заңсыз әрекеттерді жасауға бейім. Учаскелік инспектордың күш-жігері профилактикалық қызығушылық танытатын адамдармен жұмыс істеуге бағытталуы керек.

Сонымен қатар, учаскелік полиция инспекторларының лауазымдық мәртебесін көтеру мақсатында, өңірлердегі *(облыстық, қалалық, аудандық)* жергілікті полиция қызметінің бастықтарын «бас учаскелік полиция инспекторы» деп өзгерту қажет.

Сол сияқты, тиісті жергілікті атқарушы органдарға әлеуметтік-құқықтық көмек көрсету функциясын бере отырып, пробация есебінен учаскелік инспекторлар қызметін нығайту мәселесін қарауды ұсынамыз. Қазіргі уақытта пробация қызметтерімен әлеуметтік-құқықтық көмек көрсету институты өмірлік қиын жағдайға тап болған адамдарға арнаулы әлеуметтік қызметтер көрсетуді қайталайды.

Учаскелік полиция инспекторларының қызметі ең жұмыс көп жүктелген қызметтердің бірі екенін объективті ескере отырып, 1 қызметкерге *(көмекшіні ескере отырып)* келесі жүктеме нормативін ұсынамыз:

- қалалық жерлерде 3000 тұрғыннан артық емес;
- учаскелік полиция пункті жұмысына жауапты 1 учаскелік инспекторға 1000 тұрғыннан артық емес;
- 2 мыңнан астам жұмыскер жұмыс істейтін немесе тәулігіне 10 000-нан астам жолаушы өтетін көлік объектісіне іргелес жатқан аумаққа қызмет көрсететін 1 учаскелік инспекторға 1000-нан аспайтын тұрғын;
- үлкен ауылдық елді мекендерге қызмет көрсететін 1 учаскелік инспекторға 2000 тұрғыннан артық емес немесе қол жеткізу қиын аумақтар болған кезде 1 учаскелік инспекторға 1000 тұрғыннан артық емес.

Және де, жазғы тұрғындардың немесе демалушылардың *(аңшылар/балықшылар)* келуіне байланысты маусымдық аумақта учаскелік инспекторға қосымша көмекшіні бөлуді қарастыру қажет.

Сонымен қатар, әкімшілік іс жүргізуге қатысушылардың іс жүргізу кепілдіктерін нығайту қажет деп санаймыз.

Мәселен, сот істі қарағанға дейін оны қолданған қызметкерлердің іс-әрекеттеріне шағымдарды болдырмау үшін, әкімшілік ұстаудың 12 сағатын 1 АЕК айыппұлға теңестіру ұсынылады.

Сондай-ақ, заман ағымына сәйкес, бүгінде учаскелік полиция инспекторларының қызметін бағалау критериларын қайта қарауды қажет етеді.

Бүгінгі таңда учаскелік полиция инспекторларының жұмысын бағалауда басты критери халықтың пікірі болуы тиіс.

Профилактикалық жұмыстың сапасын жасалған құқық бұзушылықтардың аз санымен анықтаған жөн. Яғни, әкімшілік учаскеде құқық бұзушылықтар неғұрлым аз болса (*толтырылған хаттамалар саны*), жалпы криминогендік жағдай жақсарған жағдайда, құқық бұзушылықтардың алдын алу жөніндегі жұмыстың жағдайы соғұрлым жақсы болады.

Учаскелік полиция инспекторының әрбір қызметкері, оның көмекшісінің, сондай-ақ учаскелік полиция пунктiнің жұмысына жауапты учаскелік инспектор қызметін қатар бағалай отырып, тұтастай алғанда бөлімшенің жұмыс көрсеткіштері бойынша бағалануы тиіс. Бұл ретте, бөлімшенің қызметін бағалау міндетті түрде жеке құрамның бекітілу критерийін қамтуы тиіс, яғни учаскелік полиция инспекторы арасында учаскелік қызмет өтілі 3 жылдан, 6 жылдан және 10 жылдан асатын қызметкерлердің болуы тиіс.

Осылайша, халықтың сенімін қалыптастыратын УПИ қызметін объективті бағалаудың негізгі критерилері:

- отбасылық-тұрмыстық қатынастар саласындағы құқық бұзушылықтардың алдын алу;
- құқық бұзушылықтың алдын алу және алдын алу;
- учаскелік полиция инспекторының әкімшілік-процестік қызметі;
- азаматтарды қоғамдық тәртіпті қорғауға тарту;
- учаскелік инспектор жұмысына шағымдар мен пікірлер.

Учаскелік полиция инспекторларының кадр саясатына келер болсақ.

Білім беру ұйымдарының, әртүрлі еңбек ұжымдарының және азаматтар жиындарының ұсынымдарын ескере отырып, учаскелік полиция инспекторларының қызметін жергілікті кадрлармен толықтыру мәселесін қарауды ұсынамыз.

Лайықты үміткердің жоғары заң білімінің жоқтығын ведомстволық жоғары оқу орындарының базасында шешуге болады. Ардагерді қоса алғанда, тәжірибелі тәлімгердің басшылығымен оның көмекшісі болып екі жыл жұмыс істегеннен кейін ғана учаскелік полиция қызметіне жас қызметкерлерді тағайындау қажет деп санаймыз.

Азаматтық адамдар қатарынан, оның ішінде педагогикалық немесе өзге де әлеуметтік салаларда үлкен жұмыс тәжірибесі бар учаскелік инспектор көмекшілерінің бір бөлігін жинақтаудың шетелдік тәжірибесін пысықтауды талап етеді. «Тиісінше учаскелік инспекторларды кәсіби даярлау жүйесі де қайта қаралатын болады. Ұсынылған жинақтау моделі аясында оқу процесіне қолданбалы психологияның арнайы курсы енгізу өзекті болып табылады».

Учаскелік полиция инспекторларының қызметінде халықпен туындайтын жанжалды жағдайларды зерттеу олардың едәуір бөлігі соңғысының халықпен қарым-қатынас орната алмауынан, азаматтармен қарым-қатынас жасауынан туындағанын көрсетті. Демек, блогерлер, құқық қорғаушылар, қоғамдық кеңес мүшелері және консультативтік-кеңесші органдар жүргізетін тұрақты сабақтар қажет. Бұл қызметкерлердің халықпен байланысын нығайтуға, өз учаскесінің тұрғындары туралы хабардарлықты арттыруға мүмкіндік береді ойлаймыз.

Сонымен қатар, зерттеу көрсеткендей учаскелік полиция инспекторыларының қызметінде басшылық тарапынан ұйымдастырушылық кемшіліктерде орын алуда.

Мәселен, «Қазақстан Республикасының Ішкі істер органдары туралы» Заңна сәйкес, Ішкі істер органдарының бірінші кезектегі қызметіндегі міндет құқық бұзушылықтардың алдын алу болып табылады.

Алайда, іс жүзінде құқық бұзушылықтардың алдын алу рөлі төмендетілді және кейбір аймақтардағы жергілікті полиция қызметі көбінесе абаттандыру ережелерін сақтауға, рұқсат етілмеген сауданы болдырмауға, санитарлық жағдайды қамтамасыз етуге және бюджетті толықтыруға бағытталған.

Сол сияқты, жергілікті полиция қызметінің қызметкерлерін Қазақстан Республикасының заңнамасында көзделмеген міндеттерді орындауға тартуға жол берілмейтіндігіне қарамастан, кейбір учаскелік полиция инспекторлары қылмыстық істі тергеу аясында тергеушының жеке тапсырмаларын *(куәгерлерден жауап алу, ұрланған мүлікті ықтимал өткізу орындарын пысықтау, куәгерлерді тергеушіге жеткізу және т.б.)* орындау жүктелген, соның салдарынан УПИ қызметкері тікелей өзіне жүктелген міндеттермен күніне тек 2-3 сағат қана айналысады.

Одан бөлек, Еліміздегі учаскелік полиция пунктерінің жұмыс уақыты таңғы сағат 8.00-ден кешкі 23.00-ге дейін. Яғни түн уақытында тұрғындардың инспектордан тиісті көмек алу мүмкіндігі жоқ.

Сондықтанда, құқық бұзушылықтың алдын алудың тиімді механизімі ретінде, учаскелік полиция қызметкерлерінің санын көбейту арқылы, қалалық және облыс орталықтарындағы учаскелік полиция пунктерінің қызметін тәулік бойы *(24 сағат)* жұмыс жасауын қамтамасыз ету қажет деп санаймыз *(іс жүзінде жұмыс уақыты: 8.00-ден 23.00-ге дейін)*.

Сонымен қатар, Еңбек кодексінің нормаларын ескере отырып *(8 сағаттық жұмыс уақыт)*, учаскелік пункттегі инспекторлардың тәуліктік кезекшілігін ұйымдастыру қажет *(мәселен 1 кезекшілік таңғы 8:00-ден 16:00-ге дейін; 2-ші 16:00-ден 00:00-ге дейін; 3-ші 00.00-ден 08:00-ге дейін)*.

Осы өзгерістерді, Қазақстан Республикасы Ішкі істер министрлігінің «Учаскелік полиция пунктінің жұмысын ұйымдастыруға жауапты учаскелік полиция инспекторларының, учаскелік полиция инспекторлары мен олардың көмекшілерінің қызметін ұйымдастыру қағидаларын бекіту туралы» Бұйрығына *(2015ж. 29 желтоқсан № 1095)* өзгерістер енгізу арқылы енгізу ұсынылады.

2.3 Қазақстандағы полиция институтына деген халық сенімі: ағымдағы тенденцияларды талдау

Ақпараттық кеңістіктегі полиция қызметкерінің бейнесін талдау кезінде ақпарат берудің бірнеше нұсқаларын атап өтуге болады. Ең алдымен, бұл белгілі бір құрылымдық бөлімшенің баспасөз қызметі жиі ұсынатын классикалық жаңалықтар. Мұнда полиция қызметкерінің бейнесі оның қызметтік қызметін сипаттау арқылы ұсынылады. Мұндай материал полиция қызметкерінің осы немесе басқа оқиғадағы рөліне байланысты жағымды да, жағымсыз да болуы мүмкін.

Мысалы, белгілі бір қылмыскерлерді ұстауды сипаттауға негізделген бірқатар жаңалықтар азаматтарды полиция жұмысы туралы хабардар етуге арналған, бұл сонымен бірге қазіргі сервистік модель арқылы полиция қызметкерлерінің кәсіби, жағымды бейнесін қалыптастыруға мүмкіндік береді. Зерттеу аясында «құқық қорғау» «полиция» және т.б. сөздер арқылы бірқатар іздеу сұраулары бойынша жаңалықтарға мониторинг жүргіздік.

Бұл іздеу жүйелеріндегі ақпараттық ресурстардың рейтингі сияқты аспектіні ескерді, бұл қарапайым пайдаланушыларға ұсынылатын ақпараттық мазмұнның орналасуына тікелей әсер етеді. Зерттеу барысында келесі жарияланымдар атап өтілді:

- «Солтүстік Қазақстан облысының тұрғындары полиция қызметіне риза» [37].

- «Полиция қызметкерлері Нұр-Сұлтан қаласының көпірінде жылап тұрған ер адамды құтқарды» [38].

- «Ақтүбе облысының полиция қызметкерлері Ресей азаматын құтқарды» [39].

- «Қазақстандық полицей қыз Мәйскеу қаласында баланы апаттан құтқарып қалды» [40].

- «Қызылорда қаласында полиция өртеніп жатқан үйден тұрғындарды құтқарды» [41];

- «Ақтөбеде анасы мен ұлын аяусыз өлтіру: полиция істі ашты» [42];

- «Патрульдік полиция Алматы қаласындағы адам өлтіруді ашты» [43];

- «Алматы полициясы екі доңғалақты көлікті ұрлау сериясын ашты» [44].

Жоғарыда аталған жаңалықтар жазбаларынан полиция қызметкерлерінің қылмыстың алдын алудағы және қылмыскерлерді ұстаудағы жетістігі туралы қорытынды жасауға болады. Мұндай жаңалықтар жазбаларында сөздік маркерлер іс жүзінде қолданылмайды, бірақ жағымды әрекеттерді сипаттайтын сөздер таңдалуы мүмкін, мысалы: «құтқарылды», «көмектесті», «иесіне қайтарылды», «алғыс айтты», «керемет жұмыс» және т.б. тұсаукесердің қысқа және баға жетпес жаңалықтар стиліне қарамастан, материалдардың бұл түрі қызметкерлердің өз ісінің маманы ретінде имиджін қалыптастыруға ықпал етеді, өз жұмысын сапалы орындайды және сол арқылы азаматтарды қорғайды.

Сонымен қатар, мониторинг кезінде полицейлер күдікті немесе қылмыскер ретінде әрекет ететін бірқатар басқа жаңалықтар да анықталады:

- «Павлодарда полиция қызметкері парамен ұсталды» [45];

- «Атырауда учаскелік полиция инспекторы 200 мың теңге парамен ұсталды» [46];

- «Полицияның екі қызметкері есірткі сақтағаны үшін жазаланды» [47];

- «Үкім: Талдықорғанда «азаптаушы» полицейлер сот залынан қамауға алынды» [48];

- «Түркістанда полиция бөлімінде түсірілген азаптау дыбыстарының видеосы тарап кетті» [49];

- «Алтын орда» базарында саудагерлерден ақша жинап отырған полицейлер сотталды» [50].

Мұндай жаңалықтар құқық бұзушылық жасаған нақты адамға ғана емес, сонымен бірге олар ұсынатын барлық кәсіби салаға, бұл жағдайда полиция қызметкерінің кәсібіне теріс әсер ететіні анық. Осыған қарамастан, мұндай

оқиғалардың алдын-алу фактісі бүкіл құрылым имиджінің жағымды жағына ықпал етеді. Мұндай материалдарда әдетте кінәлі полиция қызметкеріне қатысты ауызша бағалау белгілері көбірек болады: «айыпталған», «тоқтата тұру», «жұмыстан шығару» және т.б. Сонымен қатар, мұндай оқиғаларда басшылыққа бағыныштылардың іс-әрекеттеріне баға беріле ме, жоқ па, маңызды. Егер біржақты үкім шығарылса және ішкі шаралар қолданылса, онда құрылымның имиджіне салдары аз болады.

Ұсынылған жаңалықтардың тағы бір нұсқасы-әртүрлі іс-шараларға да, күнтізбелік жұмысшыларға да арналуы мүмкін. Осындай жаңалықтар релиздерін баспасөз қызметтері ұсынады және полицияның жұмысы туралы халықты хабардар ету тәсілі болып табылады. Мұндай жазбаларда оқырманның жағымды бейнесін қалыптастыруға арналған барлық ауызша конструкциялар қолданылуы мүмкін: «марапатталды», «жақсы жұмыс жасады», «статистикалық көрсеткіштерді жақсартты», «жағдайды жақсартты» және т.б. жаңалықтардың бұл түрін азаматтардың санасында полиция қызметкерінің имиджіне пайдалы әсер ететін санатқа жатқызуға болады:

- «Алматы полиция департаментінің бастығы тағайындалды» [51];
- «Еңбегімен еленген елордалық полиция қызметкерлері марапатталды» [52];
- «Сарысуда қылмыстың ашылу деңгейі 84,8%-ды пайызды құрады» [53];
- «Маңғыстау полиция басқармасы 1 тоқсанның қорытындысын шығарды» [54].

Сондай-ақ, ресми ресурстар, олардың қолжетімділігі, азаматтар үшін ақпараттылығы мен түсінігі полиция қызметкерінің бейнесін қалыптастыруда маңызды рөл атқарады. Пайдалы сайттар ақпараты азаматтар үшін қызығушылық тудырады және осылайша бүкіл полиция құрылымының оң имиджіне ықпал етеді.

Цифрлық дәуірдің қажеттіліктерін ескере отырып, әлеуметтік желілер сияқты ақпараттық көздер ерекше қызығушылық тудырады, олардың қарқынды

дамуы оларды ойын-сауықтан ақпараттық ресурстарға айналдырды. Ішкі істер органдары Instagram, Facebook және т.б. әлеуметтік желілерде кеңінен қолдана бастады.

Осылайша, ПМ өкілдігі барлық әлеуметтік желілерді қамтиды деп айтуға болады, бірақ олардағы ақпарат толығымен қайталанатыны.

Әлеуметтік желілерде орналастырылған он материалдың жартысы жаңалықтар сипатына ие, ал қалғандары белгілі бір дәрежеде мақсатты аудиторияның назарын басқа тәсілдермен – құқықтық кеңестермен, фотосуреттермен, шолулармен тартуға бағытталған. Ведомство өз қызметкерлерінің оң имиджін қалыптастыру үшін түрлі медиа құралдарды пайдаланады деп айтуға болады.

Әлеуметтік желілерде полиция қызметкерінің бейнесін ұсынуды талдау кезінде біз полиция қызметкерінің имиджін қалыптастыруға бағытталған бірқатар бейресми қауымдастықтарды да таптық.

Қауымдастық – бұл қазіргі заманғы құқық қорғау органдарының қызметін оң жағынан көрсететін полицияны қолдайтын бірегей, бірегей қоғамдық қозғалыс. Жасыратыны жоқ, соңғы жылдары полиция барлық жағынан ең күшті сынға ұшырады және көп жағдайда ол мүлдем әділетсіз және асыра сілтелген. Азаматтардың құқық қорғау органдарының жұмысы туралы пікірі көбінесе жеке тәжірибеге емес, бұқаралық ақпарат құралдары таратқан жағымсыз ақпаратқа негізделеді, ал ол жай ғана үнсіз қалады.

Медиа кеңістікте полиция қызметкерінің имиджін көрсету туралы айтатын болсақ, кинематография сияқты ақпарат арнасын да атап өту керек. Полицияның жұмысы туралы фильмдер мен сериалдар бейнелер мен модельдерді қалыптастырудың қуатты арнасы болып табылады, сол арқылы полицияның жұмысы тұтастай қабылданады. Сонымен қатар, мамандар детектив пен полиция драмасының жанрын ажырататынын атап өткен жөн. «Детектив пен полиция романы қылмыстық драманың негізгі жанрлары болса да және олардың екеуінің де негізінде тергеу сюжеті болса да, олардың

айырмашылықтары ұқсастықтарға қарағанда үлкен құрылымдық және мазмұнды айырмашылықтарға ие болғандықтан өте қажет. Бұл айырмашылықтар осы жанрлардың шығу тегі сияқты маңызды аспектілерге қатысты; хронотоп; субъективті құрылым; детектив пен қылмыскердің фигуралары; бейнеленген қылмыстың сипаты; жеке және ресми салалардың арақатынасы, сондай-ақ сюжеттің кездейсоқтығы мен қажеттілігі» [55].

1990-шы жылдардан бастап біздің елімізде тергеушілерді стереотиптер арқылы анықтау әдеттегідей, олар сол кезде «Улицы разбитых фонарей», «Каменская», «Глухарь», «Ментовские войны», «Женщина – следователь» және т.б. Ресейлік сериалдармен эфирге шыққан. Ал режиссерлар полиция қызметінің жұмыс күндерін көбейтуге тырысты және полиция қызметкерінің бейнесін қалыптастырды (*еңбекқор, ақылды, тапқыр, адал, принципті және т.б.*). Имиджді қалыптастырудың мұндай құралы өте тиімді, өйткені ол полицейдің бейнесін қарапайым адам ретінде көрсетеді, ол адамның барлық әлсіздіктеріне ұшырайды. Бұл фильмдер мен телехикаялардың кейіпкерлері табынушылыққа айналады және нақты полиция қызметкерлерімен байланысты бола бастайды.

Қоғамның ақпараттық кеңістігінде полиция туралы түсініктердің айтарлықтай нашарлауына ықпал ететін материалдар бар екенін атап өткен жөн, бұл полиция қызметінің әртүрлі жағымсыз аспектілері туралы ақпарат беру формасымен де, аудиторияның оларға назар аударуымен де байланысты. Бұл жағдайда біз тек ресми БАҚ туралы ғана емес, сонымен қатар Интернет қолданушылары арасында айтарлықтай танымал көптеген желілік ресурстар туралы айтып отырғанымызды атап өткен жөн. Біз әртүрлі жаңалықтар мен танымал Интернет-сайттарды, соның ішінде құқық қорғау саласындағы дисфункционалды процестердің жай – күйі мен сипатын көрсететін пайдаланушы материалдарын, сондай-ақ полиция қызметкерлерін қабылдаудың ең дамыған стереотиптерін талдадық.

Тағы бір жиі қозғалатын тақырып – полиция қызметкерлерінің қызметтік міндеттеріне қайшы зорлық-зомбылық әрекеттері. Бұл жағдайда желі мен

танымал басылымдарда полиция қызметкерлерінің заңсыз зорлық-зомбылық әрекеттеріне қатысуын көрсететін және сипаттайтын көптеген материалдар *(соның ішінде бейне форматта)* бар.

Мұндай басылымдар құқық қорғау органдарының құрылымына көлеңке түсіреді және, атап айтқанда, теріс стереотиптердің қалыптасуы мен нығаюына ықпал етеді, оның аясында полиция қызметкерлері мәдениетсіз, құқық бұзушылыққа бейім *(тікелей күш қолдануға дейін)* адамдар ретінде көрінеді.

Осылайша, қазіргі заманғы ақпараттық кеңістіктің тенденцияларының бірі-полиция қызметкерлеріне жоғары билік пен жауапкершіліктің төмен деңгейі бар адамдар ретінде сергек, теріс көзқарасты қайта тарату. Әділеттілік үшін, пайдаланушылардың түсініктемелерінде полицияның бағалауының таралуы өте кең екенін атап өткен жөн, бұл жекелеген пайдаланушылардың құқық қорғау органдарының дұрыс жұмыс істеу фактілерін көрсетуімен, сондай-ақ «барлық жерде әр түрлі адамдар» және, тиісінше, құқық қорғау саласында адал қызметкерлер де, «погондардағы қылмыскерлерде» кездеседі деген ұстанымды алға жылжытумен байланысты.

Сонымен қатар, құқық қорғау саласы қызметкерлерінің моральдық және кәсіби келбетін көрсетуге байланысты ақпараттық кеңістіктің негізгі табиғи тенденциялары негізінен құқық қорғау органдары қызметкерлерін қабылдаудың теріс стереотиптерін көрсетумен байланысты. Ең бастысы, сыртқы ақпарат көздеріне негізделген полиция туралы идеяларды қалыптастыру теріс стереотиптердің одан әрі таралуына ықпал етеді.

Нәтижесінде полиция туралы жағымсыз идеяларды жаңғырту механизмі бар. Бұл жағдайда бастапқы теріс үміттердің болуы, мысалы, сыбайлас жемқорлық әрекеттерінің жолын кесуге байланысты жаңалықтар материалдарын бұрмаланған түсіндіруге ықпал етеді: олар сыбайлас жемқорлықты жеңудегі табыстың көрсеткіші ретінде емес, кезекті қоғамдық факт арқылы полиция қызметкерлері туралы теріс түсініктерді растау ретінде

қарастырылады. Айтылғандарды ескере отырып келесідей қорытындыларға келдік:

1. Қазіргі уақытта Интернет желісінің цифрлық кеңістігі арқылы халық пен құқық қорғау саласы өкілдерінің диалогын қалыптастыру бойынша белсенді жұмыс жүргізілуде, оның шеңберінде құқық қорғау қызметінің ерекшеліктерін, оның табыстарын, даму векторларын және т. б. көрсету жүзеге асырылуда.

2. Құқық қорғау саласы қызметкерлерінің жетістіктерін көрсететін Жарияланымдар халықтың өз жұмысының сипаты туралы түсініктерінің айтарлықтай өзгеруіне ықпал етеді. Қоғамының ақпараттық кеңістігінде осы бағыттағы хабарламалар бар, бұл халықтың құқық қорғау саласына қатынасын оңтайландыру әлеуетін көрсетеді.

3. Жаңалықтар мазмұнымен қатар кинематографтың маңызы зор, оның аясында халықты құқық қорғау қызметінің ерекшелігімен, оның бар болуымен байланысты қиындықтармен таныстыру жүргізіледі, сондай-ақ қалыптасқан стереотиптерге балама ретінде әрекет ететін полиция қызметкерлерінің оң бейнелері қалыптасады.

ҚОРЫТЫНДЫ

Бұл жұмыста біз Қазақстандық сервистік полиция жанындағы учаскелік полиция инспекторларының қызметін ұйымдастыру мәселелерін тереңірек зерттеуге тырыстық.

Кез келген қоғамдық жүйе, мейлі ол мемлекет болсын, қандай да бір әлеуметтік институт болсын, ол азаматтардың сенімінсіз өмір сүре алмайды. Бұл қоғамдағы барлық қайта құрулар мен көптеген әлеуметтік мәселелерді шешудің негізі болып табылатын сенім. Осыған байланысты соңғы жылдары билік пен басқару субъектілеріне деген сенім тақырыбы қызметтің барлық салаларына таралатын зерттеу жұмыстарында өзекті бола бастады.

Шетелдік зерттеу тәжірибесінде бұл мәселе полицияға деген көзқарасты

анықтайтын факторларды зерттеу тұрғысынан қарастырылады.

Факторлардың бірінші тобы – әртүрлі жеке сипаттамалар, соның ішінде объективті және субъективті факторлар.

Факторлардың екінші тобы – полицияның өзін және оның қызметінің нәтижелерін бағалау. Мұнда қауіпсіздік жағдайы маңызды, оның ішінде қылмыс деңгейі, орталықтандыру дәрежесі, ақпараттың ашықтығы мен қол жетімділігі, ішкі ұйым және қоғамға есеп беру, қауіпсіздік жағдайы, репрессиялық әрекеттерге қатысу тарихы және т.б. бұл тәсілді жақтаушылар полицияға деген сенімсіздік полиция қызметіндегі нақты тәжірибелерден туындайды: олардың міндеттеріне немқұрайлылық, қабілетсіздік, артық күш қолдану, әртүрлі азаматтарға тең емес қатынас және т.б.

Ғылыми әдебиеттерге жүгінсек, біз қоғамдық сенім мен полицияның әртүрлі парадигмалар мен ұстанымдар арқылы қаралатынын байқаймыз. Атап айтқанда, ресейлік зерттеуші Р.М. Янбухтин полицияның қазіргі қоғамдағы ерекше жағдайын анықтайтын бірқатар нақты белгілерге ие екенін және қоғамның сенімі Ішкі істер органдары қызметкерлерінің қызметінде маңызды рөл атқаратынын атап өтті. Зерттеуші полицияның әлеуметтік басқару механизмінің ұйымдастырушылық-құқықтық, басқарушылық және басқа түрлерін анықтайды. Полиция қызметінің жоғарыда аталған нысандарына сүйене отырып, ғалымдар басқару қызметінің деңгейіне, полициядағы көшбасшылық стиліне, Ішкі істер органдары қызметкерлерінің әлеуметтік өзін-өзі ұйымдастыру нысандарын дамытуға, полиция қызметкерінің жеке басына, қоғаммен өзара іс-қимылға, полицияның қалыптасуына баса назар аударады.

Сонымен бірге, бүгінгі күні «Цифрлық Қазақстан» бағдарламасы аясында Еліміздің құқық қорғау органдарын, соның ішінде полицияны цифрландыру қажеттілігі туындауда.

Осы бағытта Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаев «Жаңа жағдайдағы Қазақстан: іс-қимыл кезеңі» атты Жолдауында құқық қорғау органдары қызмет бабында озық әдістерді пайдаланудың маңыздылығын атап

өтті [3].

Осы орайда, Елімізде «Қазақстандық сервистік полиция» институты пайда болды. Осы институттың негізгі тұлғасы – жергілікті полиция қызметі, соның ішінде учаскелік полиция инспекторы болып табылады.

Полицияның сервистік моделіне көшу міндетін шешу үшін, Қазақстан Республикасының Ішкі істер министрлігі қоғамдық және халықаралық ұйымдармен ынтымақтаса отырып, 2019-2021 жылдар кезеңінде екі пилоттық жобаны жүргізуді ұйымдастырды.

Пилоттық жобалардың оң нәтиже беруіне байланысты, ең алғаш «Сервистік полиция моделі» Павлодар облысында енгізілді. Ал 2022 жылдың 20 мамырынан бастап бұл институт Қазақстанның барлық аумағында жүзеге асырылуда.

Алайда, Қазақстандық сервистік полиция моделі енгізілгендігіне карамастан, учаскелік полиция инспекторларының жұмысы дәстүрлі түрде қалып қоюда.

Сондықтанда, учаскелік полиция сервисін цифрландыру қажет деп санаймыз, яғни азаматтарға өзіне қажетті мәліметтерді немесе қызметтерді үйден шықпай, онлайн түрде алуға мүмкіндік беру болып табылады. Ол үшін азаматтарға қол жетімді - «Кибер учаскелік полиция» электронды мобильді қосымша жасақтау қажет.

Қосымшаның басты міндеті – уақытты үнемдеу және қызметкер мен азаматтар арасындағы тікелей байланысты азайту болып табылады (*сыбайлас жемқорлықтың алдын алуда да өз септігін тигізеді*).

Қосымша арқылы, азаматтар – учаскелік полиция инспекторына электронды арыздар мен шағымдар беру, қажетті анықтамаларды алу, тұрғылықты аймағы бойынша құқық бұзушылық жағдайы туралы ақпараттар алу, сонымен бірге аумақ бойынша қажетті хабарландыруларды алу және басқа да мүмкіншіліктеріне қол жеткізеді.

«Кибер учаскелік полиция» электронды қосымшасын электронды

үкіметіндегі «EGOV.KZ» порталымен байланыстыра отырып іске қосу қажет.

Сонымен қатар, «Цифрлық Қазақстан» мемлекеттік бағдарламасы аясында «Кибер учаскелік полиция» қосымшасын енгізу және оның қызметте пайдалану жөніндегі Қазақстан Республикасы Ішкі істер министрінің жаңа бұйрығын шығару арқылы бекіту қажет деп санаймыз (*бұйрықта «Кибер учаскелік полиция» қосымшасын іске қосу, қолдану тәртібін және т.б. көрсету қажет*).

Және де, ведомствалық оқу орындарында, сервистік полиция моделі институтының аясында қызметкерлердің біліктіліктерін арттыруға бағытталған тиісті сабақтар мен курстарды өткізу қажет.

Бүгінгі таңда, учаскелік полиция инспекторларының жұмысы ауқымды болуына қарамастан, олар материалды-техникалық жағынан өз деңгейінде қамтамасыз етілмеген.

Сол себепті, полиция сервисінің жоғары сапасын қамтамасыз ету мақсатында, учаскелік полицияның материалды-техникалық жағдайын, сол сияқты тікелей инспекторлардың әлеуметтік жағдайын көтеру арқылы олардың өз жұмысына деген қанағаттануын арттыру қажет.

Сонымен қатар, құқық бұзушылықтың алдын алудың тиімді механизімі ретінде, учаскелік полиция қызметкерлерінің санын көбейту арқылы, қалалық және облыс орталықтарындағы учаскелік полиция пунктерінің қызметін тәулік бойы (*24 сағат*) жұмыс жасауын қамтамасыз ету қажет деп санаймыз.

Сол сияқты, Еңбек кодексінің нормаларын ескере отырып (*8 сағаттық жұмыс уақыт*), учаскелік пункттегі инспекторлардың тәуліктік кезекшілігін ұйымдастыру қажет (*мәселен 1 кезекшілік таңғы 8:00-ден 16:00-ге дейін; 2-ші 16:00-ден 00:00-ге дейін; 3-ші 00-ден 08:00-ге дейін*).

Осы өзгерістерді ҚР ПМ-нің «учаскелік полиция пунктінің жұмысын ұйымдастыруға жауапты учаскелік полиция инспекторларының, учаскелік полиция инспекторлары мен олардың көмекшілерінің қызметін ұйымдастыру қағидаларын бекіту туралы» бұйрығына (*2015ж. 29 желтоқсан № 1095*) өзгерістер енгізу арқылы енгізу ұсынылады.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ДЕРЕККӨЗДЕРДІҢ ТІЗІМІ:

1. «Қазақстан Республикасының Конституциясы» Конституция 1995 жылы 30 тамызда республикалық референдумда қабылданды. [Электрондық деректер] // - Қол жеткізу режимі: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/-K950001000> (жүгінген күн: 15.12.2022ж.);
2. Қазақстан Республикасы Президентінің 2018 жылғы 15 ақпанындағы №636 Жарлығымен «Қазақстан Республикасының 2025 жылға дейінгі Ұлттық даму жоспары. [Электрондық деректер] // - Қол жеткізу режимі: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/U1800000636> (жүгінген күн: 15.12.2022ж.);
3. Қазақстан Республикасы Президентінің «Жаңа жағдайдағы Қазақстан: іс-қимыл кезеңі» атты Жолдауы. [Электрондық деректер] // - Қол жеткізу

- режимі: <https://www.akorda.kz/kz/memleket-basshysy-kasym-zhomart-tokaevtynkazakstan-halkyna-zholdauy-183555>(жүгінген күн: 11.12.2022ж.);
4. Ермаков А.Г. Деятельность участковых уполномоченных полиции: историко-педагогические аспекты // Вестник Санкт-Петербургского университета МВД России. 2011. № 3 (51). стр. 35-39;
 5. Организация деятельности участковых уполномоченных милиции: Учеб. пос. / Под ред. А.Н. Кокорева, М.С. Лаврентьевой. – М., 2013. стр. 159;
 6. «Ішкі істер органдарының учаскелік полиция инспекторларының қоғамдық тәртіпті сақтаудағы және қоғамдық қауіпсіздікті қамтамасыз етудегі рөлін арттыру туралы» Қазақстан Республикасы Үкіметінің Қаулысы 1996 жылғы 24 желтоқсан N 1598. Күші жойылды - Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2022 жылғы 24 тамыздағы № 602 қаулысымен бекітілген. [Электрондық деректер] // - Қол жеткізу режимі: https://adilet.zan.kz/kaz/docs/P960001598_/ (жүгінген күн: 15.12.2022ж.);
 7. «Полиция учаскелік инспекторларының жұмысын ұйымдастыру жөніндегі Ережені бекіту туралы». Күшін жойған Қазақстан Республикасы Ішкі істер министрінің 2001 жылғы 05 ақпандағы N 100 бұйрығы Қазақстан Республикасы Әділет министрлігінде 2001 жылғы 17 мамырда тіркелді. Тіркеу N 1509. Күші жойылды - ҚР Ішкі істер министрінің 2002 жылғы 14 желтоқсандағы N 787 бұйрығымен. [Электрондық деректер] // - Қол жеткізу режимі: https://adilet.zan.kz/kaz/docs/V010001509_/ (жүгінген күн: 15.12.2022ж.);
 8. Қоғамдық тәртіпті нығайту және Ішкі істер органдарының полициясы учаскелік инспекторларының рөлін арттыру жөніндегі қосымша шаралар туралы Қазақстан Республикасы Үкіметінің қаулысы 2001 жылғы 23 мамыр N 701. [Электрондық деректер] // - Қол жеткізу режимі: https://adilet.zan.kz/kaz/docs/P010000701_/history. (жүгінген күн: 15.12.2022ж.);

9. Ішкі істер органдарының учаскелік полиция инспекторлары мен олардың көмекшілерінің қызметін ұйымдастыру жөніндегі қағидаларды бекіту туралы Қазақстан Республикасы Ішкі істер министрінің 2010 жылғы 23 маусымдағы № 282 бұйрығы (20.11.2012 ж. өзгерістер мен толықтырулармен). [Электрондық деректер] // - Қол жеткізу режимі: [https://online.zakon.kz/Document/?doc_id= 31094357&pos=5;-108#pos=5;-108](https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=31094357&pos=5;-108#pos=5;-108) / (жүгінген күн: 01.02.2023ж.);
10. Қазақстан Республикасының ішкі істер органдары туралы Қазақстан Республикасының Заңы 2014 жылғы 23 сәуірдегі № 199-V ҚРЗ. [Электрондық деректер] // - Қол жеткізу режимі: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z1400000199> / (жүгінген күн: 05.01.2023ж.);
11. Ішкі істер органдарының жергілікті полиция қызметі туралы ережені бекіту туралы Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2015 жылғы 30 желтоқсандағы № 1142 қаулысы. Күші жойылды - Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2019 жылғы 7 ақпандағы № 37 қаулысымен. [Электрондық деректер] // - Қол жеткізу режимі: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/P1500001142> / жүгінген күн: 15.12.2022ж.);
12. Учаскелік полиция пунктiнiң жұмысын ұйымдастыруға жауапты учаскелік полиция инспекторларының, учаскелік полиция инспекторлары мен олардың көмекшілерінің қызметін ұйымдастыру қағидаларын бекіту туралы Қазақстан Республикасы Ішкі істер министрінің 2015 жылғы 29 желтоқсандағы № 1095 бұйрығы. Қазақстан Республикасының Әділет министрлігінде 2016 жылы 4 ақпанда № 13004 болып тіркелді. [Электрондық деректер] // - Қол жеткізу режимі: <https://adilet.zan.kz-kaz/docs/V1500013004/> (жүгінген күн: 14.11.2022ж.);
13. Қазақстан Республикасының кейбір заң актілеріне өзгерістер мен толықтырулар енгізу және Қазақстан Республикасы Президентінің «Қазақстан Республикасының анықтау мен тергеуді жүзеге асыратын арнаулы мемлекеттік органдары туралы» және «Қазақстан

- Республикасының Мемлекеттік тергеу комитеті және оның органдары туралы» заң күші бар Жарлықтарының күші жойылды деп тану туралы Қазақстан Республикасының Заңы 1998 жылғы 9 желтоқсан № 307-І. [Электрондық деректер] // - Қол жеткізу режимі: https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z980000307_/ (жүгінген күн: 12.03.2023ж.);
14. Қазақстан Республикасының ішкі істер органдары туралы Қазақстан Республикасының Заңы 2014 жылғы 23 сәуірдегі № 199-V ҚРЗ. [Электрондық деректер] // - Қол жеткізу режимі: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z1400000199/> (жүгінген күн: 15.01.2023ж.);
15. Қылмыстық құқық бұзушылықтар туралы арызды, хабарды немесе баянатты қабылдау және тіркеу, сондай-ақ Сотқа дейінгі тергеп-тексерулердің бірыңғай тізілімін жүргізу қағидаларын бекіту туралы Қазақстан Республикасы Бас прокурорының 2014 жылғы 19 қыркүйектегі № 89 Бұйрығы. Қазақстан Республикасының Әділет министрлігінде 2014 жылы 23 қыркүйекте № 9744 тіркелді. [Электрондық деректер] // - Қол жеткізу режимі: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/V14W0009744/> (жүгінген күн: 15.03.2023ж.);
16. «Қоғамдық кеңестер туралы» Қазақстан Республикасының Заңы 2015 жылғы 2 қарашадағы № 383-V ҚРЗ. [Электрондық деректер] // - Қол жеткізу режимі: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z1500000383/> (жүгінген күн: 15.12.2022ж.);
17. Президент Қ. Тоқаев 2019 жылғы 1 қыркүйектегі «Сындарлы қоғамдық диалог – Қазақстанның тұрақтылығы мен өркендеуінің негізі» атты Қазақстан халқына Жолдауы. Электрон. мәтіндік деректер. - Қол жеткізу режимі: https://www.akorda.kz/kz/addresses/address-es_of_president-/memleket-basshysy-kasym-zhomart-tokaevty-n-kazakstan-halkyna-zholdauy/ (жүгінген күн: 15.02.2023ж.);
18. «Қазақстан Республикасының Ішкі істер органдарын жаңғырту жөніндегі 2019 – 2021 жылдарға арналған жол картасын бекіту туралы» Қазақстан

- Республикасы Үкіметінің 2018 жылғы 27 желтоқсандағы № 897 қаулысы. [Электрондық деректер] // - Қол жеткізу режимі: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/P1800000897/> (жүгінген күн: 15.12.2022ж.);
19. Мемлекет басшысының 2020 жылғы 1 қыркүйектегі «Жаңа жағдайдағы Қазақстан: іс-қимыл уақыты» Жолдауы. [Электрондық деректер] // - Қол жеткізу режимі: https://www.akorda.kz/kz/addresses/addresses_of_president-/memleket-basshysy-kasym-zhomart-tokaevty-n-kazakstan-halkyna-zholdauy-2020-zhylgy-1-kyrkuiek/ (жүгінген күн: 15.01.2023ж.);
20. Газета «Литер». Статъя на тему: «Правоохранительная система Независимого Казахстана». 13.12.2021ж. / [Электрондық деректер] // - Қол жеткізу режимі: <https://liter.kz/pravoohranitelnaya-sistema-nezavisimogo-kazahstana/> жүгінген күн: 02.04.2023ж.);
21. АВВҮҮ Lingvo (La-Ru) латын сөздерінің сөздігі. [Электрондық деректер] // - Қол жеткізу режимі: <https://web.archive.org/web/20170301012925/http://www.lingvo.ua/ru/Translate/la-ru/servio#> (жүгінген күн: 25.03.2023ж.);
22. Современный толковый словарь изд. «Большая Советская Энциклопедия»/ [Электронная версия] // - Доступный режим: <https://classes.ru/all-russian/russian-dictionary-encycl-term-50870.htm> (жүгінген күн: 15.02.2023ж.);
23. Электронный сайт. «Определение понятий сервис, услуга, сервисной деятельности» Определение понятий сервис, услуга, сервисной деятельности. [Электронная версия] // - Доступный режим: zdamsam.ru;
24. Журнал «Академик». Толковый Словарь Ожегова С.И./ [Электрондық деректер] // - Қол жеткізу режимі: <https://dic.academic.ru-/dic.nsf/ogegova/170934> /жүгінген күн: 15.12.2022ж.);
25. К. Маркс пен Ф.Энгельс. Таңдамалы шығармалары. т. 21, б.118, 1976ж. / [Электрондық деректер] // - Қол жеткізу режимі: <https://www.marxists.org/kazak/m-e/3tom/tom2.pdf/> (жүгінген күн: 15.12.2022ж.);

26. Карла VI заңдарында ең алғаш: «pour le bien et utilite de la chose publique et de la policite de la dicte ville» (1399); «pour garder le bien publique... en tres bonne police» (1415) (Дерюжинский, 1903);
27. Газета «Казахстанская правда». Статья «Узнаваемость, доступность и доброжелательность» / [Электрондық деректер] // - Қол жеткізу режимі: <https://kazpravda.kz/n/uznavaemost-dostupnost-i-dobrozhelatelnost> // (жүгінген күн: 18.11.2022ж.);
28. In the office of Constable Robert Mark // Published by Collins. — 1978;
29. Bayley D.H. Forcers of Order. Police Behavior in Japan & the United States. Berkeley e.a., Univ. Of California press, 1976; Hicks R.D., Dolphin G.Avoiding Family Violence — the Non-Verbal Behavior of Police Intervention in Family Fights. The Police Chief. — 1979. — N 4 (3). — P. 50-55;
30. CrimeStoppers. Speacup. Stay safe. // Fearless Part of Crimestoppers. <https://crimestoppers-uk.org/fearless>;
31. Журнал «AnyDayLife». Статья «22 апреля 2023 года День Стивена Лоуренса в Великобритании» / [Электрондық деректер] // - Қол жеткізу режимі: <https://anydaylife.com/calendar/4253/> (жүгінген күн: 05.02.2023ж.);
32. «К чему привел переход полиции на сервисную модель». [Электронная версия] // - Доступный режим: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=33307985&pos=4;-108#pos=4;-108 (жүгінген күн: 21.12.2022ж.);
33. ҚР ІІМ-нің кеңейтілген алқа мәжілісі. Қасым-Жомарт Тоқаев: «Полицияда дәрекілікке жол берілмеуі керек» 29.10.2020ж. [Электрондық деректер] // - Қол жеткізу режимі: <https://baribar.kz/142262/qasym-zhomart-toqaev-politsiyada-doerekilikke-zhol-berilmeui-kerek/> (жүгінген күн: 21.12.2022ж.);
34. «United Nations Development Programme» журналы. «Полицияның сервистік моделінің пилоттық жобасы – қылмыспен алдыңғы қатарлы күрес сарбазынан бастап қоғамдастықтың достарына дейін» атты мақала.

- 19.10.2021ж. [Электрондық деректер] // - Қол жеткізу режимі: <https://www.undp.org/kk/kazakhstan/stories/%D0%BF%D0%BE%D0%BB%D0%B8%D1%86%D0%B8%D1%8F> (жүгінген күн: 21.02.2023ж.);
35. Журнал Today news Africa. «Преступность в Нью-Йорке продолжает снижаться – комментарий мэра Эрика Адамса». [Электрондық деректер] // - Қол жеткізу режимі: <https://todaynewsafrika.com/ru/crime-continues-to-go-down-in-new-york-city-op-ed-by-mayor-eric-adams/> (жүгінген күн: 23.03.2023);
36. Журнал телеграф. Статъя «В прошлом году в Латвии выросла преступность». 01.03.2023г. [Электрондық ресурс]. – Доступный режим: <https://telegraf.bb.lv/vse-novosti/item/9177240-v-proshlom-godu-v-latvii-vyrosla-prestupnost/> (жүгінген күн: 23.03.2023);
37. СҚО полиция департаментінің ресми парақшасы. «Солтүстік Қазақстан облысының тұрғындары полиция қызметіне риза» // [Электрондық деректер] // - Қол жеткізу режимі: <https://m.facebook.com/skodvd-/posts/3594262183990108/> (жүгінген күн: 14.10.2022ж.);
38. Sputnik журналына «Полиция Нұр-Сұлтан қаласының көпірінде жылап тұрған ер адамды құтқарды» // [Электрондық деректер] // - Қол жеткізу режимі: <https://ru.sputnik.kz/20220403/politsiya-spasla-muzhchinu-s-mosta-v-nur-sultane-23920793.html> / (жүгінген күн: 25.03.2023ж.);
39. Media holding «Atameken Inbusiness.kz» «Ақтүбе облысының полиция қызметкерлері Ресей азаматын құтқарды» // [Электрондық деректер] // - Қол жеткізу режимі: <https://inbusiness.kz/ru/last/policiya-spasla-rossiyan-v-aktyubinskoj-oblasti> // (жүгінген күн: 11.11.2022ж.);
40. POLISIA.KZ ақпараттық медиа порталы. «Қазақстандық полицей қыз Мәйскеу қаласында баланы апаттан құтқарып қалды» // [Электрондық деректер] // - Қол жеткізу режимі: <https://polisia.kz/ru/kazahstanskaya-devushka-politsejskij-spasla-rebenka-ot-bedy-v-moskve/> // (жүгінген күн: 15.03.2023ж.);

41. Комсомольская правда журналы. «Қызылорда қаласында полиция өтеніп жатқан үйден тұрғындарды құтқарды» // [Электрондық деректер] // - Қол жеткізу режимі: <https://www.kp.kz/online/news/4300575> // (жүгінген күн: 10.04.2023ж.);
42. BAIGENEWS.KZ. «Ақтөбеде анасы мен ұлын аяусыз өлтіру: полиция істі ашты» // [Электрондық деректер] // - Қол жеткізу режимі: https://baigenews.kz/zverskoe-ubiystvo-materi-i-syna-v-aktobe-politsiya-raskryla-delo_15_073_0/ (жүгінген күн: 15.03.2023ж.);
43. КазТАГ. «Патрульдік полиция Алматы қаласындағы адам өлтіруді ашты» // [Электрондық деректер] // - Қол жеткізу режимі: <https://kaztag.kz/ru/news/patrulnaya-politsiya-raskryla-ubiystvo-v-almaty> // (жүгінген күн: 15.12.2022ж.);
44. POLISIA.KZ ақпараттық медиа порталы. «Алматы полициясы екі доңғалақты көлікті ұрлау сериясын ашты» // [Электрондық деректер] // - Қол жеткізу режимі: <https://polisia.kz/ru/seriyu-krazh-dvuhkolesnogo-transporta-raskryla-politsiya-almaty>//жүгінген күн: 15.01.2023ж.);
45. Kazinform Халықаралық Ақпарат Агенттігі. «Павлодарда полиция қызметкері парамен ұсталды» // [Электрондық деректер] // - Қол жеткізу режимі: https://www.inform.kz/kz/pavlodarda-policiya-kyzmetkeri-paramen-ustaldy_a2678350 // (жүгінген күн: 05.02.2023ж.);
46. Kazinform Халықаралық Ақпарат Агенттігі. «Атырауда учаскелік полиция инспекторы 200 мың теңге парамен ұсталды» // [Электрондық деректер] // - Қол жеткізу режимі: https://www.inform.kz/kz/atyrauda-uchaskelik-policiya-inspektory-200-myn-tenge-paramen-ustaldy_a2799802 // (жүгінген күн: 11.10.2022ж.);
47. EGEMEN QAZAQSTAN газеті. «Полицияның екі қызметкері есірткі сақтағаны үшін жазаланды» // [Электрондық деректер] // - Қол жеткізу режимі: <https://egemen.kz/article/327989-politsiyanynh-eki-qyzmetkeri-esirtki-saqtaghany-ushin-dgazalandy> // (жүгінген күн: 15.12.2022ж.);

48. Masa.media каналы. «Үкім: Талдықорғанда «азаптаушы» полицейлер сот залынан қамауға алынды» // [Электрондық деректер] // - Қол жеткізу режимі: <https://masa.media/kz/site/kim-taldyoranda-azaptaushy-politseylersot-zalynan-amaua-alyndy> // (жүгінген күн: 08.03.2023ж.);
49. Bugin.kz порталы. «Түркістанда полиция бөлімінде түсірілген азаптау дыбыстарының видеосы тарап кетті» // [Электрондық деректер] // - Қол жеткізу режимі: <https://bugin.kz/26129-turkistanda-politsiya-boliminde-tusirilgen-azaptau-dybystarynyh-videosy-tarap-k> // (жүгінген күн: 20.05.2023ж.);
50. Kazinform Халықаралық Ақпарат Агенттігі. «Алтын орда» базарында саудагерлерден ақша жинап отырған полицейлер сотталды» // [Электрондық деректер] // - Қол жеткізу режимі: https://www.inform.kz/kz/altyn-orda-bazarynda-saudagerlerden-aksha-zhinap-otyrghan-policeylersottaldy_a4036676 // (жүгінген күн: 15.12.2022ж.);
51. KAZAKHSTAN TODAY порталы. «Алматы полиция департаментінің бастығы тағайындалды» // [Электрондық деректер] // - Қол жеткізу режимі: https://www.kt.kz/kaz/state/almaty_politsiya_departamentini_basty_y_ta_ayyndaldy_1377937026.html // (жүгінген күн: 05.02.2023ж.);
52. EGEMEN QAZAQSTAN газеті. «Еңбегімен еленген елордалық полиция қызметкерлері марапатталды» // [Электрондық деректер] // - Қол жеткізу режимі: <https://egemen.kz/article/240336-enhbegimen-elengen-elordalyq-politsiya-qyzmetkerleri-marapattaldy> // (жүгінген күн: 15.10.2022ж.);
53. TURANINFO.KZ ақпарат агенттігі «Сарысуда қылмыстың ашылу деңгейі 84,8%-ды пайызды құрады» // [Электрондық деректер] // - Қол жеткізу режимі: <https://turaninfo.kz/sarysuda-ylmysty-ashylu-de-geji-84-8-dy-pajyzdy-rady/> (жүгінген күн: 15.12.2022ж.);
54. MANGYSTAUMEDIA.KZ. «Маңғыстау полиция басқармасы 1 тоқсанның қорытындысын шығарды» // [Электрондық деректер] // - Қол жеткізу

режимі: <https://mangystaumedial.kz/kk/zhanalyktar/mangystau-zhanalyktary-/112783/> (жүгінген күн: 10.01.2023ж.);

55. Кириленко Н.Н., Федунина О.В. Классический детектив и полицейский роман: к проблеме разграничения жанров // Новый филологический вестник. 2010. № 3. стр. 17-32.